

מנגנון סיוח מטכ"לי

התנהלות מערכת אכיפת החוק הישראלית אל מול הפרות הדין הבינלאומי ופשעי מלחמה בעזה

ישי דיין
بيش دين
YESH DIN
volunteers for human rights
متطوعين لحقوق الإنسان
מאי 2024

מנגנון טיוח מטכ"לי

התנהלות מערכת אכיפת החוק הישראלית אל
מול הפרות הדין הבינלאומי ופשעי מלחמה בעזה

מאי 2024

מחקר וכתבייה: דן אואן

עריכה: יונתן קנוניץ'

ייעוץ משפטי: מיכאל ספרד

עיצוב גרפי: סטודיו יהודה דרי

אינפורמטיקה: dropouts.me

מתנדבי יש דין: ד"ר יהודית אלקנה, מיה ביילי, אסנת בן שחר, חנה בר"ג, עו"ד ד"ר אסנת ברתור, חנה גוטליב, רוני גלבוע, תמי גרוס, דינה הכט, יורם זאבי, רחלה חיות, שרה טולידאנו, דניאל כהן, בנצי לאור, ג'ודי לוי, שרה מארליס, אריה מגל, אדי סער, דליה עמית, ניבה ענבר, נאוה פולק, נעמה פטנקין, אמיר פיינסקי, טליה פקר בריו, רותי קדר, עדנה קלדור, ד"ר יואל קלמס, עידית שלזינגר, אילנה מקי שפירא, ד"ר צביה שפירא.

צוות מקצועי: יודית אבידור, דן אואן, דניה כהן, יאיר פולדש, יהב ארז, עו"ד מיכל זיו, עו"ד שלומי זכריה, רימא חוואש, עו"ד מיכאל ספרד, פיראס עלמי, שהד פאהום, עו"ד ליאור צור, מוניר קאדוס, עו"ד גיד קאסם, תמרי קדמן, עו"ד פאדיה קואסמי, ליפי קומש, יונתן קנוניץ', זיו שטהל.

פעילות יש דין בשנת 2024 נתמכה על ידי:

Asamblea de Cooperación Por la Paz, Catholic Agency for Overseas Development, Consulate General of France, ECHO via NRC, European Union, FCDO via NRC, Foundation for Middle East Peace, German Federal Foreign Office via NRC, Irish Aid, Misereor, Netherlands via UNDP, New Israel Fund, Rockefeller Brothers Foundation, Royal Norwegian Embassy, Spanish Agency for International Development Cooperation (AECID), Sweden Human Rights Programme via NDC, Switzerland FDFA, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, United Nations Development Program.

בשער: הרס במחנה הפליטים אל-שאטי בעקבות הפצצה ישראלית, 29.10.2023. צילום: מוחמד זענון, אקטיביסטילס

5	מבוא
7	שטח השמדה
	מנגנוני אכיפת החוק הישראליים ומנגנון
12	הבירור המטכ"לי
	חקר חשדות להפרת הדין הבינלאומי
15	במהלך המתקפה הנוכחית בעזה
16	כישלון ידוע מראש
	עשור שלם של פעילות המנגנון - התוצאות
18	מדברות בעד עצמן
18	"צוק איתן"
21	צעדות השיבה
24	"שומר החומות"
27	סיכום
31	נספח: פירוע נתונים

מבוא

ב-7 לאוקטובר 2023, הוביל ארגון חמאס מתקפת פתע קטלנית שכונתה "סופת אל-אקצא" על ישובים ישראלים ובסיסים צבאיים. במהלך המתקפה נהרגו כ-1200 ישראלים ובעלי אזרחיות זרות (מרביתם אזרחים), מעל מאתיים נחטפו לרצועת עזה ואלפים נפצעו.¹ עוד באותו היום מדינת ישראל הכריזה על מלחמה שזכתה לשם "מלחמת חרבות ברזל", כאשר מטרתה הרשמית היא למגר את "יכולותיו הצבאיות ושלטונו של חמאס ברצועת עזה".²

המתקפה הישראלית שכללה גם פלישה קרקעית של כוחות צבאיים אל תוך רצועת עזה וביתורה, הרחיבה את היקף הפגיעה בחפים מפשע ותשתיות אזרחיות בהשוואה למתקפות צבאיות קודמות, והובילה למימדי הרג והרס חסרי תקדים. מאז אוקטובר, כוחות הביטחון הישראליים הטילו אלפי טון של פצצות ברחבי רצועת עזה, שטח של 365 קמ"ר בלבד הנחשב לאחד האזורים בעלי צפיפות האוכלוסין הגבוהה בעולם. עשרות אלפי אזרחים נהרגו עד כה, למעלה ממיליון וחצי בני אדם נעקרו מבתיהם ורעב פושט בקרב העקורים.

הלחימה הישראלית בעזה מאופיינת בהפצצות מסיביות, הרס שיטתי של תשתיות אזרחיות ואף הרעבה, והובילה לביקורת קשה נגד ישראל ולטענות כי כוחות הביטחון הישראליים פועלים בניגוד לחוק ההומניטרי הבינלאומי (דיני הלחימה). בבית הדין הבינלאומי לצדק שבהאג מתנהל כעת משפט בתביעת דרום אפריקה נגד ישראל, בטענה שישראל מפירה את האיסורים הקבועים באמנה בדבר מניעתו וענישתו של הפשע השמדת עם. במסגרת הליך המתקיים בבית הדין הפלילי הבינלאומי, התובע הראשי הגיש בקשות לאישור צווי מעצר נגד בכירים בישראל לאחר שהגיע למסקנה כי קיים בסיס סביר לטענה כי בוצעו הפרות חמורות של הדין הבינלאומי במסגרת מלחמת ישראל בעזה. עמדתה הרשמית של מדינת ישראל דחתה מכל את ההאשמות הללו. בין היתר נטען כי אין לבית הדין מנדט לחקור היות וגורמי אכיפת החוק בישראל בוחנים באופן יסודי חשדות להפרות הדין הבינלאומי.

דוח זה מבקש לבחון האם מערכת אכיפת החוק של ישראל ערוכה לבדוק חשדות להפרות חמורות של דיני הלחימה שהתרחשו במהלך המלחמה בעזה והאם היא מעוניינת בכך. הדין הבינלאומי קובע כי לישראל קיימת החובה לחקור פעולות של שלוחיה, המעלים חשד לביצוע של מעשים המפירים באופן חמור את דיני הלחימה הבינלאומיים. בין היתר, לפתוח בחקירה פלילית אם עלה חשד כי בוצעו פשעי מלחמה ולהעמיד לדין חיילים ומפקדים שיש ראיות המצביעות שהפרו את דיני הלחימה. אי מילוי חובה זו מהווה הפרה של דיני הלחימה.

במאי 2024 הצבא דיווח כי נפתחו עשרות חקירות בנוגע לאירועים שהעלו חשד לביצועם של עבירות בידי חיילים במהלך המלחמה. בנוסף, הצבא דיווח כי מאות אירועים נוספים שהתרחשו במהלך המלחמה הועברו לבדיקת "המנגנון המטכ"לי לתחקור אירועים חריגים". מנגנון זה הוקם בשנת 2014 ומשמש כלי קבוע, שמטרתו לבצע בדיקה מקדמית מהירה של תלונות וחשדות

1 דוח זה עוסק במערכת אכיפת החוק הישראלית והתנהלותה אל מול הפרות הדין הבינלאומי בידי גורמים ישראלים. לכן מסמך זה לא יתמקד בפשעי מלחמה והפרות הדין הבינלאומי שבוצעו על ידי ארגון חמאס ואחרים ב-7 לאוקטובר ומאז. להרחבה: רוני לינדר, רותם שטרקמן, "1,170: הפאזל המלא של היום הקטלני שהיה בישראל אי פעם", **TheMarker**, 5.4.2024; OCHA, [Hostilities in the Gaza Strip and Israel - reported impact | Day 217](#), (May 2024).

2 [אתר כנסת ישראל](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024).

להפרה של דיני הלחימה בפעילות החורגת מהפעילות השוטפת של הצבא ולסייע להחלטת הפרקליטות האם לפתוח בחקירה פלילית או לא.

לכאורה אי אפשר לחזות כיצד מנגנוני אכיפת החוק הישראליים יתפקדו אל מול מספר כה גבוה של חשדות חמורים כל כך. יחד עם זאת, לאור תוצאות העבר של עבודת מערכת אכיפת החוק כפי שיוצגו בדוח זה, ספק רב אם למדינת ישראל יש את היכולת או הרצון לקיים חקירות רציניות ואפקטיביות ביחס לחשדות חמורים להפרת דיני הלחימה במהלך המלחמה בעזה. מניסיון העבר עולה, כי מערכת אכיפת החוק הישראלית כושלת באופן עקבי בתפקידה, תוך שהיא נמנעת מחקירה של מקבלי החלטות בדרכי הפיקוד הבכיר, וגם ממעטת לפתוח בחקירות נגד חיילים בדרגות נמוכים. החקירות שבכל זאת נפתחות מאופיינות במשיכת זמן ובאחוז נמוך מאוד של העמדה לדין, ונראה שהן בעיקר מיועדות לשמש כחומת הגנה בפני ביקורת חיצונית.

מניתוח המידע והנתונים שמוצגים בדו"ח זה, ניתן להעריך כי ישראל לא תפעל לחקור כראוי חשדות להפרת הדין הבינלאומי שהתרחשו במסגרת מלחמתה בעזה. כך, רק חקירה חיצונית, מקצועית ובלתי תלויה, בין היתר של קובעי מדיניות הלחימה הישראלית על הבטיה השונים, ובכלל זאת החשד שבוצעו הפצצות חסרות הבחנה ושנעשה שימוש בשליטה בכניסת סיוע הומניטרי לעזה כאמצעי לחימה, תוכל לעמוד בדרישות הדין הבינלאומי.

שטח השמדה

נכון למאי 2024, המלחמה טרם הסתיימה וכבר עתה נחשבת לאחת המלחמות ההרסניות ביותר של המאה הנוכחית.³ היקף ההריגה של אזרחים חריג ביחס למלחמות אחרות שהתרחשו במאה ה-21,⁴ וגבוה בהשוואה למתקפות קודמות של מדינת ישראל ברצועת עזה.⁵ תוצאות המלחמה קטסטרופליות. על פי נתונים שאסף משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA), עד לכתיבת שורות אלו, מעל לשבעה חודשים מאז התחילה המלחמה נהרגו בעזה מעל ל-36,000 בני אדם, מרביתם אזרחים. מבין הקורבנות שזוהו 7,797 ילדים ו-4,959 נשים. מעל 10,000 בני אדם נוספים נעדרים וניתן להניח בסבירות גבוהה כי מרביתם מתים וקבורים מתחת להריסות.⁶ על פי הערכות ארגון יוניס"ף (קרן החירום הבינלאומית של האו"ם לילדים), המתקפה הישראלית הותירה לפחות 17 אלף ילדים יתומים או כאלו שהופרדו מהוריהם ונמצאים כעת ללא ליווי מבוגר, מעל אלף ילדים נאלצו לעבור קטיעת גפיים.⁷ מעל ל-60% מבתי המגורים בעזה נפגעו או נהרסו כליל בהפצצות הישראליות ואינם ראויים עוד למחיה. רוב תושבי הרצועה, כ-1.7 מיליון פלסטינים נעקרו מבתיהם, מרביתם מצאו מקלט במחנות פליטים ארעיים בדרום הרצועה. רבים מהעקורים נאלצו לברוח שוב לאחר שהצבא הישראלי החל להתקיף גם ברפיח שם הם מצאו מקלט. כמה מאות אלפים נותרו בצפון הרצועה בשל אי היכולת לעבור את המסע דרומה או בשל החשש מהמעבר. דו"ח משותף של הבנק העולמי והאו"ם שפורסם במרץ 2024, קבע כי יותר ממחצית תושבי עזה נמצאים על סף רעב וכל אוכלוסיית עזה חווה חוסר ביטחון תזונתי ותת תזונה.⁸ המחסור החמור באספקת מזון, בתרופות ובסיוע הוביל ליצירת אסון הומניטרי אדיר מימדים שרק הולך ומתגבר.

מאז תחילת המלחמה אלפי תושבים עזתיים, בינם כאלו ששהו בישראל כדין ערב המלחמה נכלאו בתנאים מחפירים, ללא עילה ברורה, ללא ביקורת שיפוטית ובניתוק מוחלט מן העולם, לפחות 36 מהם מתו בזמן שהוחזקו במתקן הכליאה הצבאי "שדה תימן".⁹ במהלך המלחמה בעזה הלכו והתרחבו תופעות ביזה, התעללות בעצורים וביזוי נשים, הנחשבות לעבירות שמפירות את הדימוי שהצבא ביקש לשמר בעבר. חיילים אף פרסמו תיעוד שלהם עצמם בזוים רכוש, משפילים עצירים פלסטינים ומצטלמים עם בגדי הלבשה תחתונה של נשים פלסטיניות, במה שמסמל התערערות נוספת של מחויבות הצבא לדיני הלחימה ולאתוס הישראלי כי הצבא הישראלי הוא המוסרי בעולם.¹⁰

- 3 Imogen Piper, Evan Hill, Meg Kelly, Jarrett Ley, "Israel has waged one of this century's most destructive wars in Gaza", **The Washington Post**, 23.12.2023.
- 4 Lauren Leatherby, "Gaza Civilians, Under Israeli Barrage, Are Being Killed at Historic Pace", **The New York Times**, 25.11.2023.
- 5 יגיל לוי, "צה"ל שיחרר את המעצורים בעזה, והנתונים מלמדים על הרג חסר תקדים", **הארץ**, 6.12.2023.
- 6 OCHA, **Hostilities in the Gaza Strip and Israel - reported impact | Day 234**, (May 2024).
- 7 UNICEF, **Stories of loss and grief: At least 17,000 children are estimated to be unaccompanied or separated from their parents in the Gaza Strip** (February 2023); Elisa Griswold, "The Children Who Lost Limbs in Gaza", **The New Yorker**, 21.3.2024.
- 8 World Bank, UN, **Gaza Strip Interim Damage Assessment** (March 2024).
- 9 להרחבה: הגר שייף, "הרשויות בישראל לא עדכנו את קרובי הפועלים מהרצועה שמתו במעצר", **הארץ**, 13.11.2023; הגר שייף, "27 עזתיים מתו במתקני מעצר צבאיים בישראל מאז תחילת המלחמה", **הארץ**, 7.3.2024; הגר שייף, מיכאל האזור טוב, "רופא במתקן שדה תימן לשרים וליועמ"שית: 'כולנו הופכים שותפים להפרת חוק'", **הארץ**, 4.4.2024. ייב קובוביץ, בר פלג, "צה"ל מנהל חקירה פלילית ב-48 מקרי מוות של עזתיים במלחמה, רובם היו עצורים", **הארץ**, 3.6.2024.
- 10 אורן זיו, "כולם לוקחים, המפקדים יודעים", חיילים מעידים על הביזה בעזה, **שיחה מקומית**, 20.2.2024.

האסון המתחולל כעת הוא תוצאה ישירה של מדיניות הפעלת הכוח הישראלית במלחמה בעזה. עם תחילת המתקפה הצבאית, הרשויות הישראליות ניתקו את אספקת המים והחשמל לאוכלוסיית עזה, והגבילו כניסה של דלק וסיוע הומניטרי חיוני לרצועה. משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים מצא כי ישראל מנעה בצורה שיטתית מעבר של סיוע לתושבים שנותרו בצפון הרצועה, שנותקו מגישה למזון, מים ושירותי רפואה.¹¹ על פי תחקיר שיחה מקומית מקבלי ההחלטות הישראלים, בממשלה ובצבא, הרחיבו באופן משמעותי את היקף "הנזק האגבי", כלומר את הפגיעה באזרחים חפים מפשע ובתשתיות אזרחיות. עשרות אלפי פלסטינים הופללו באמצעות מערכות אינטליגנציה מלאכותית והוגדרו כיעדים להפצצה והצבא אישר שימוש תכוף בפצצות של טון על בתי מגורים מאוכלסים, תוך ידיעה כי יפגעו אזרחים רבים חפים מפשע ותשתיות אזרחיות. מאות משפחות שלמות נמחו כך מן העולם.¹² תחקיר של עיתון הארץ גילה כי אזורים שלמים ברצועת עזה הוגדרו על ידי ישראל כשטחי השמדה והיחידות הלוחמות השונות הרגו לכאורה אזרחים פלסטינים מבלי שיהיו סכנה כלשהי לחייהם, משום שהוגדרו ללא ידיעתם כברי מוות מבעוד מועד.¹³

מדיניות ההפצצות והמצור, לה אחראים מקבלי החלטות ובכירים בממשלה ובצבא, הובילה לביקורת חריפה ולחשדות כבדים כי מדינת ישראל פועלת בניגוד להוראות המשפט ההומניטרי הבינלאומי במלחמתה בעזה. מייקל פחרי הדווח המיוחד של האו"ם בנוגע לזכות למזון, אמר כי ההרעבה המכוונת בעזה היא פשע מלחמה ומהווה "מצב של רצח עם".¹⁴ חוות דעת משפטית שהוצגה לממשלת בריטניה קבעה כי ישראל מפירה את כללי המשפט ההומניטרי הבינלאומי ברצועת עזה.¹⁵ דו"ח של מחלקת המדינה של ארצות הברית שהתפרסם במאי 2024, קבע כי ישנה סבירות שישראל הפרה את דיני הלחימה בעזה, בין היתר באמצעות נשק שסופק על ידי ארה"ב.¹⁶

ב-29 לדצמבר 2023, דרום אפריקה הגישה תלונה נגד ישראל בגין ביצוע פשע רצח עם למוסד המשפטי העיקרי של האו"ם - בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג.¹⁷ ב-26 לינואר 2024 בית הדין הגיע למסקנה כי קיימת סבירות שזכויות העזתים בהתאם לאמנה יופרו, ולכן הוציא שורה של צווים זמניים המחייבים את ישראל לפעול למניעת רצח עם, למניעת הסתה לרצח עם ולאספקת סיוע הומניטרי.¹⁸ ב-24 למאי 2024, בית המשפט הבינלאומי לצדק בהאג הוציא צו שהורה להשהות

11 OCHA, [Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #120](#) (February 2024).
12 יובל אברהם, "הצבא אישר להפציץ בעזה, גם כשידע שמשפחות שלמות עלולות למות", **שיחה מקומית**, 6.11.2023;
יובל אברהם, "בתוך המנגנון האוטומטי של ההרג ההמוני בעזה", **שיחה מקומית**, 3.4.2024.
13 יניב קובוביץ, "עדויות: כך יורים חיילי צה"ל על כל מי שנכנס לשטחי ההשמדה ברצועת עזה", **הארץ**, 31.3.2024; ראו למשל תיעוד הרג אזרחים לא חמושים בחאן יונס: ג'קי חורי, "צה"ל בודק תיעוד מחאן יונס של אנשים לא חמושים מותקפים מהאוויר", **הארץ**, 22.3.2024; תיעוד חייל מתאר הרג אזרח לא חמוש בצפון הרצועה: יניב קובוביץ, ג'קי חורי, "חייל סיפר כי הרג אדם לא חמוש שהסתתר בצפון הרצועה; צה"ל: הנסיבות בבירור", **הארץ**, 10.3.2023; תיעוד ירי בקבוצת אנשים לא חמושה המניפים דגל לבן סמוך לחאן יונס: ITV, "Gaza white flag shooting: News analyses how the incident unfolded frame-by-frame", **ITV**, 9.2.2024; UN Human Rights in Occupied Palestinian Territory, Unlawful killings in Gaza City – OHCHR Press Release, 29.12.2023.
14 Nina Lakhani, "Israel is deliberately starving Palestinians, UN rights expert says", **The Guardian**, 27.2.2024.
15 Toby Helm, "UK government lawyers say Israel is breaking international law, claims top Tory in leaked recording", **The Guardian**, 30.3.2024.
16 Julian Borger, "US finds Israel's use of weapons in Gaza 'inconsistent' with human rights law, but will not cut flow of arms", **The Guardian**, 11.5.2024.
17 International Court of Justice, [Proceedings instituted by South Africa against the State of Israel on 29 December 2023](#), 29.12.2023.
18 International Court of Justice, [Order respecting South Africa's request for provisional measures](#), 26.1.2024.

מיידית כל לחימה ברפיח שעלולה להטיל על האוכלוסייה בעזה תנאים שיובילו להשמדה באופן מלא או חלקי של העם הפלסטיני וצו שהורה לפתוח את מעבר רפיח.¹⁹

בנובמבר 2023, כרים חאן, התובע הראשי של בית הדין הפלילי הבינלאומי הודיע כי חקירת בית הדין בעניין "המצב במדינת פלסטין" שהחלה במרץ 2021, התרחבה בעקבות המתקפה בעזה וטענותיהן של מספר מדינות שפנו לבית הדין בדבר הפרות הדין הבינלאומי על ידי ישראל.²⁰ ב-20 למאי 2024, חאן הודיע כי ראיות שנאספו במסגרת חקירת בית הדין, הובילו למסקנה כי יש בסיס סביר לטענה כי בוצעו הפרות חמורות של הדין הבינלאומי במסגרת מלחמת ישראל בעזה. התובע הגיש לבית הדין הפלילי הבינלאומי בקשה להוצאת צווי מעצר כנגד ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ושר הביטחון יואב גלנט בגין ביצוע פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות ביניהם הרעבה כשיטת מלחמה כפשע מלחמה, השמדה כפשע נגד האנושות ורדיפה כפשע נגד האנושות.²¹

עקורים בדרך לרפיח, 9.11.2023. צילום: מוחמד זענון, אקטיביסטילס

האיסור על פגיעה מכוונת באזרחים במהלך הלחימה הוא אחד מהעקרונות המנחים החשובים ביותר בדיני הלחימה, המחייב הן את הדרג הבכיר האחראי על אישור מדיניות הפעלת האש הצבאית והן את הכוחות הלוחמים להימנע מפגיעה באזרחים ובתשתיות אזרחיות. הפעלת הכוח הישראלית נראית על פניו כמדיניות מכוונת של הרג המוני הסותרת לחלוטין את הכללים המסדירים לחימה. על

19 International Court of Justice, [Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip \(South Africa v. Israel\), Request for the Modification of the Order of](#) 28 March 2024, 24.5.2024.

20 [אתר בית הדין הפלילי הבינלאומי](#) (כניסה אחרונה 1.5.2024).

21 הודעת התובע הראשי בתוך: [אתר בית הדין הפלילי הבינלאומי](#) (כניסה אחרונה 25.5.2024).

פי עקרון המידתיות המופיע בפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה, על הכוחות הלוחמים חלה החובה להימנע מלהתקיף מטרות לגיטימיות, אם הן צפויות לגרום לנזק אגבי לאזרחים ולתשתיות אזרחיות באופן שיאפיל על היתרון הצבאי שיצמח מפגיעה במטרה. עקרון נוסף בדיני הלחימה מחייב את הצבא להשתמש בכלי נשק ובחימוש שיצמצם את הפגיעה באזרחים ובאובייקטים אזרחיים גם כאשר מתבצעת תקיפה על מטרה חוקית. כלומר, גם אם מותקפת מטרה לכאורה חוקית הצבא מוכרח לנקוט באמצעי זהירות שיקטינו את הנזק האגבי.²²

יש להזכיר כי סמכותם של גופים בינלאומיים לפתוח בחקירה ולהעמיד לדין קצינים, חיילים או אזרחים החשודים שביצעו פשעי מלחמה, מותנית בהיעדר קיומן של הליכי חקירה פנימיים אפקטיביים ברמה המדינתית, העומדים בסטנדרטים בינלאומיים של חקירה והעמדה לדין. אמנת רומא שנכנסה לתוקף בשנת 2002, מסדירה את סמכותו של בית הדין הבינלאומי הפלילי לחקור בעצמו את אחריותם הפלילית של יחידים בהקשר של פשע רצח עם, פשעים נגד האנושות, פשעי מלחמה ופשע תוקפנות. על פי עיקרון המשלימות, שהינו כלל יסוד באמנת רומא, סמכות בית הדין הבינלאומי הפלילי משלימה את סמכותם של מערכות אכיפה מקומיים לחקור חשדות לביצוע פשעים בינלאומיים. כלומר, בית הדין הבינלאומי הפלילי רשאי להתערב רק במקרים שבהם רשויות האכיפה המקומיות במדינה הנוגעת בדבר אינן יכולות או אינן רוצות, לקיים הליכי חקירה כנים, מידיים, מקצועיים ורציניים כאשר עולים חשדות שאנשיה ביצעו פשעים שמצויים בסמכות בית הדין (ובהם פשעי מלחמה), ולמצות את הדין עם האחראים.²³

עד כה מדינת ישראל סירבה להכיר בסמכות בית הדין הפלילי הבינלאומי לחקור חשדות לפשעי מלחמה שנעשו על ידי אנשיה, משום שישאל כופרת בהיותה של "פלסטין" מדינה בעלת כוח משפטי לחתום על אמנת רומא ובטענה של ישראל מנגנוני אכיפת חוק המקיימים לידה את עקרון המשלימות.²⁴ לא אחת, משפטנים ודוברים ישראלים עושים שימוש במערכת אכיפת החוק הישראלית בעיקר כאמצעי הנועד להדוף ביקורת כלפי ישראל ולדחות את סמכותם של טריבנולים בינלאומיים. בהקשר זה, יש לציין כי ביקורת חיצונית כלפי חובתה של המדינה לחקור ולפעול למיצוי הדין בנוגע להפרות הוראות המשפט הבינלאומי נתפשת לפעמים בישראל כפעילות משפטית ומדינית שהינה חלק ממערכה כוללת רחבה יותר נגד ישראל.²⁵ לאחרונה נחשף כי ראש המוסד לשעבר יוסי כהן איים לכאורה על תובעת בית הדין הפלילי הבינלאומי לשעבר פאטו בנוסדה, וניסה ללחוץ עליה להפסיק את החקירה נגד ישראל. על פי תחקיר הגרדיאן, פעולותיו של ראש המוסד אושרו על ידי הדרגים הבכירים בישראל מתוך הנחה כי בית הדין הפלילי הבינלאומי פועל כנגד מדינת ישראל.²⁶

במכתב רשמי ששלחה ישראל לתובעת בית הדין הפלילי הבינלאומי בעקבות פתיחת חקירה בחשד להפרות הדין הבינלאומי על ידי ישראל ברצועת עזה ובגדה המערבית ב-2021, נטען כי לבית המשפט הפלילי הבינלאומי אין מנדט לחקור את ישראל היות שמערכת אכיפת החוק הישראלית

22 הפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה (1977), סעיפים 48, 51, 57.

23 חוקת רומא (1998), סעיף 17 (א).

24 ראו עמדת היועץ המשפטי לממשלה בתוך: אתר משרד החוץ (כניסה אחרונה 1.5.2024).

25 ראו למשל: סא"ל (מיל) חגי רוטשטיין, ד"ר רפאל בן ארי, המנגנון המטכ"לי לתחקור אירועים מבצעיים חריגים מחזון למציאות, מערכות בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי (2023) (להלן: המנגנון המטכ"לי מחזון למציאות), עמ' 14.

26 Harry Davies, "Revealed: Israeli spy chief 'threatened' ICC prosecutor over war crimes inquiry", The Guardian, 28.5.2024.

חוקרת בעצמה חשדות המופנים כלפי כוחות הביטחון.²⁷ במאי 2024, היועצת המשפטית לממשלה (יועמ"ש) גלי בהרבמיארה הודיעה כי בקשתו של תובע בית הדין הפלילי הבינלאומי להוצאת צווי מעצר נגד ראש הממשלה ושר הביטחון נעדרת בסיס. לדברי היועמ"ש גורמי אכיפת החוק הישראליים "בודקים באופן יסודי כל טענה רצינית להפרת דין על ידי מי מגורמי מדינת ישראל, ואוכפים את הדין". לדבריה "המערכת המשפטית במדינת ישראל ערוכה לבדוק כל טענה רצינית הן ביחס לעניין שבמדיניות והן ביחס למקרים פרטניים".²⁸

על אף האמור לעיל, מדיניות הפעלת הכוח המתירנית של ישראל המעלה חשדות כבדים להפרות חמורות של הדין הבינלאומי, ככל הנראה לא תעמוד לבחינת מערכת אכיפת החוק הצבאית. מעקב יש דין מלמד כי ככלל מערכת אכיפת החוק הישראלית איננה עוסקת באחריות קובעי המדיניות בממשלה ומקבלי ההחלטות בצבא. כלומר, ניסיון העבר מלמד שמי שהיו מעורבים בגיבושה של מדיניות ההפצצות הישראלית, מדיניות הפתיחה באש או ההחלטות שהתקבלו ביחס לכמות הסיוע ההומניטרי הנכנס לרצועת עזה לא יחקרו ולא יועמדו לדין. במקום זאת, מערכת אכיפת החוק הצבאית עוסקת (וגם זאת תוך מתן חסינות כמעט מוחלטת) רק במה שהיא מכנה "אירועים חריגים" שביצעו חיילים, ובפועל מספקת לדרג המדיני והצבאי הבכיר חסינות מפני חקירה והעמדה לדין על אף אחריותו להתוויית מדיניות, ולניסוח ההוראות והפקודות בזמן מלחמה. כך למשל, חקירות שהולידו כתבי אישום בעבר עסקו בדרגים זוטרים בלבד והתמקדו במקרים בהם נראה שלצבא יש אינטרס לשפר את תדמיתו ולשמר מראית עין של מערכת אכיפת חוק מתפקדת. מערכת אכיפת החוק הצבאית לא בחנה את עצם חוקיותן של הפצצות שכונות מגורים על יושביהם או פתיחה בירי חי לעבר מפגינים, אך כן עסקה בעבירות רכוש של חיילים שפעלו על דעת עצמם או במקרים שתועדו ופגעו בתדמית הצבא.

ההימנעות מחקירה של קובעי מדיניות נובעת גם מכשל מהותי במבנה מערכת אכיפת החוק. היועצת המשפטית לממשלה היא שנותנת ייעוץ באשר לחוקיות מדיניות הממשלה במהלך מלחמה, ואילו הפרקליטות הצבאית היא שמאשרת את חוקיות הפעולות של הצבא. מחלקת הדין הבינלאומי (דב"א) שהינה חלק מהפרקליטות הצבאית, ממונה על ייעוץ משפטי לפעילות צבאית המעלה סוגיות של דין בינלאומי.²⁹ כך למשל, מטעם הצבא נטען כי כל הפצצה ישראלית בעזה במהלך מלחמת "חרבות ברזל" קיבלה אישור של יועצים משפטיים על מנת לוודא שהיא תואמת את החוק הבינלאומי.³⁰ במקביל, היועצת המשפטית לממשלה עומדת גם בראש התביעה הכללית ואמונה על העמדה לדין של חשודים, ואילו הפרקליטות הצבאית היא הגוף שאמור לחקור ולהעמיד לדין בעקבות חשדות לביצוע פשעי מלחמה על ידי חיילים. כלומר, במקרים שבהם יעלו חשדות להפרות חמורות של דיני הלחימה שהתרחשו במהלך המלחמה בעזה, תיאלץ הפצ"ר להחליט האם לפתוח בחקירה בנוגע לאירועים שלהם או לכפופים להם בפרקליטות הצבאית היה בהם תפקיד משמעותי. כך, גופי הייעוץ והחקירה הם למעשה אותם גופים, הנמצאים בניגוד עניינים אינהרנטי ביחס לחקירת מדיניות אותה הם עצמם אישרו. עובדה זו היא פגם מהותי ביכולת המערכת הישראלית לחקור את עצמה ללא משוא פנים.

27 ראו עמדת ישראל וראש הממשלה באתר משרד החוץ (כניסה אחרונה 3.5.2024).

28 ראו הודעת היועצת המשפטית לממשלה בתוך: אתר הממשלה (כניסה אחרונה 26.5.2024).

29 אתר הפרקליטות הצבאית (כניסה אחרונה 8.4.2024).

30 Julia Frankel, "Israel's military campaign in Gaza seen as among the most destructive in recent history, experts say", AP, 11.1.2024.

מנגנוני אכיפת החוק הישראליים ומנגנון הבירור המטכ"לי

כל מדינה חייבת לפתוח בחקירה עצמאית של תלונות או דיווחים שבהם הועלו חשדות לפיהן גורמי מדינה ביצעו הפרות חמורות של דיני הלחימה הבינלאומיים (פשעי מלחמה).³¹ כך, החובה המוטלת על ישראל לחקור חשדות בדבר ביצוע הפרות דיני לחימה ופשעי מלחמה משלימה את האיסור על הפרת דיני הלחימה. הימנעות מחקירה מהווה כשלעצמה הפרה של הדין הבינלאומי.

מדינת ישראל מציגה עצמה כפועלת בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי ומתפארת במנגנוני אכיפת החוק שלה אותן היא מתארת כעצמאיים, חסרי פניות ועומדים בסטנדרטים בינלאומיים של חקירת חשדות להפרות הדין הבינלאומי. הטענה כי חריגות מהדין שהתרחשו במהלך המלחמה בעזה נבדקות ונחקרות על ידי מערכת המשפט העצמאית בישראל, תפסה מקום מרכזי בטיעוני הצוות המשפטי הישראלי בתביעת דרום אפריקה בבית הדין הבינלאומי לצדק שבהאג. במהלך הדיון הראשון, פרופ' מלקולם שו המייצג את ישראל, ביקש לדחות את סמכות בית הדין לדון בנושא וטען כי "גם אם חיילים עברו על חוקי המלחמה, זה ידון במסגרת מערכת המשפט הישראלית".³² במהלך דיון פומבי דחוף נוסף אשר עסק בבקשת דרום אפריקה להוצאת צווי ביניים נוספים במסגרת התביעה נגד ישראל, טען ד"ר גיל-עד נועם מצוות ההגנה של ישראל כי המדינה מחויבת לדון הבינלאומי ויש לה את המנגנונים הנדרשים כדי לחקור ולבחון חשדות העולים כנגד כוחות הביטחון שלה על מנת להבטיח אחריותיות (accountability) במקרים של הפרת הדין.³³

למרות הצהרות אלו, יש דין מצא כי חיילים ומפקדים ישראלים נהנים מחסינות כמעט מוחלטת מפני העמדה לדיון במקרים של פגיעה בפלסטינים. כך למשל, מדי שנה עשרות ומאות תלונות על פגיעה של חיילים בפלסטינים מגיעות לידיעת הצבא אך רק במיעוט מתוכן נפתחות חקירות פליליות. במקרים הנדירים בהם חיילים הורשעו, אפילו במקרים בהם הרגו פלסטינים, בתי המשפט הצבאיים השיתו עליהם עונשים מקלים מאוד, למשל עבודות שירות.³⁴ תרבות החסינות שהתפתחה בישראל משמרת את העדר האחריותיות של חיילים ומפקדים ישראלים.

ממשלת ישראל הקימה בשנת 2010 את "הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31 במאי 2010" (להלן: ועדת טירקל) על מנת לבדוק את הטענות להפרת הדין הבינלאומי במהלך ההשתלטות הישראלית על משט המחאה שיצא מטורקיה לרצועת עזה והסתיים בהריגתם של תשעה נוסעים. יש דין הגיש חוות דעת משפטית לוועדת טירקל ואף הופיע בפניה.³⁵ החלק השני של הדו"ח שפורסם בפברואר 2013, בחן את מנגנוני הבדיקה והחקירה בישראל ביחס לתלונות על הפרה של דיני הלחימה במשפט הבינלאומי, ואת מידת התאמתם של מנגנונים אלה לסטנדרטים הבינלאומיים הנדרשים. הדו"ח עמד על שורה של בעיות מבניות במערכת אכיפת החוק הצבאית

31 **אמנת ז'נבה הרביעית** (1949), סעיפים 146-147.

32 מיכאל האוזר טוב, יניב קובוביץ, עופר אדרת, חן מענית, "ישראל השיבה לטענות בהאג: הדרישה להפסקת אש פוגעת בזכותנו להגנה עצמית", **הארץ**, 12.1.2024.

33 פרופ' עמיחי כהן, ד"ר ערן שמיר-בורר, "דיוני בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג בתביעת דרום אפריקה נגד ישראל לנוכח הפעולה ברפיח", **המכון הישראלי לדמוקרטיה**, 16.5.2024.

34 יש דין, **דף נתונים: אכיפת חוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים וברכושם, סיכום נתוני 2017-2021** (דצמבר 2022) (להלן: יש דין, **סיכום נתוני 2017-2021**).

35 **החובה לחקור – חוות דעת שהוגשה לוועדת טירקל** (אפריל 2011).

וכלל מספר המלצות שנועדו לשפר היבטים מסוימים של עבודת מערכת אכיפת החוק הצבאית. שנתיים וחצי לאחר פרסום הדו"ח פורסמו המלצות ועדת צ'חנובר, שהוקמה ב-2014 על מנת להסדיר וליישם את ההמלצות שנכללו בחלק השני של דו"ח ועדת טירקל.³⁶

על רקע ביקורת חיצונית ופנימית כלפי מנגנוני החקירה בישראל, מדינת ישראל ערכה מספר שינויים שנועדו לשפר את מערכת אכיפת החוק הצבאית המופקדת על חקירת חשדות של עבירות חיילים כלפי פלסטינים וחקירת פשעי מלחמה. המטרה המרכזית של השינויים שנערכו הייתה להתאים את מנגנוני הבדיקה והחקירה הישראליים הפנימיים לכללי המשפט הבינלאומי. ועדת טירקל מצאה כי על פי הכללים המנהגיים במשפט הבינלאומי מדינה מחויבת לפתוח בחקירה פלילית כאשר עולה חשד סביר כי בוצעו פשעי מלחמה שלא ניתן להצדיקם בשום מקרה. עם זאת, כאשר הנסיבות המיידיות לתלונה לא מעלות חשד ברור לביצוע פשעי מלחמה יש לקיים 'הערכה עובדתית', שעל בסיסה תתקבל מאוחר יותר ההחלטה אם לפתוח בחקירה או לא.³⁷

אחד החידושים המרכזיים שערכה המערכת הצבאית היה הקמתו בשנת 2014 של מנגנון ייעודי לקיום הערכה עובדתית המכונה "המנגנון המטכ"לי לתחקור אירועים חריגים" או "מנגנון הבירור המטכ"לי".³⁸ בהודעה על הקמת המנגנון נכתב כי זהו "חלק מתהליך יישום המלצותיה של הוועדה הציבורית בראשות שופט בית המשפט העליון (בדימוס) יעקב טירקל".³⁹ המנגנון הוקם במהלך המתקפה הצבאית על עזה שזכתה לכינוי "צוק איתן" במטרה לבחון את מה שהצבא מכנה "אירועים חריגים". כלומר, המנגנון המטכ"לי עוסק בחשדות להפרות הדין הבינלאומי במהלך אירועים צבאיים משמעותיים, בטרם החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית.⁴⁰

עד שנת 2014, הפרקליטות הצבאית בחנה חשדות לעבירות חיילים בגדה המערבית וברצועת עזה בצורה זהה. הכלי העיקרי ששימש את הפרקליטות על מנת להבין אם יש לפתוח בחקירה או לא ביחס לחשדות כנגד חיילים ומפקדים בגדה המערבית או עזה, היה התחקיר המבצעי. בהקמת מנגנון הבירור המטכ"לי, הצבא יצר למעשה הפרדה בין הטיפול השוטף של מערכת אכיפת החוק הצבאית באירועי פגיעה בפלסטינים בגדה המערבית לבין חקירת חשדות לעבירות במהלך מבצעים צבאיים או אירועים משמעותיים ברצועת עזה.⁴¹ ככל הידוע ליש דין, מאז הקמת המנגנון לתחקור מטכ"לי בשנת 2014 ועד שנת 2022 הועברו לבחינתו לפחות 690 אירועים אשר העלו חשד להפרת הדין בידי חיילים או מפקדים. אלו כוללים 330 אירועים שהתרחשו במהלך המתקפה הצבאית "צוק איתן"

36 ישראליים, דו"ח צ'חנובר – התחמקות מהפלטת פשעי מלחמה ומהתייחסות להיבטים יישומיים (אוקטובר 2015).

37 ועדת טירקל, דו"ח שני: הבדיקה והחקירה של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה על פי המשפט הבינלאומי (פברואר 2013), עמ' 371.

38 ביחס להקמתו ופעילותו של מנגנון הבירור המטכ"לי ראו: שם.

39 אתר הפרקליטות הצבאית (כניסה אחרונה 8.4.2024).

40 החלטות הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שאירעו במהלך מערכת "צוק איתן" – עדכון מס' 6. בתוך: אתר הפרקליטות הצבאית (כניסה אחרונה 15.5.2024).

41 בהפעלתו את מנגנון הבירור המטכ"לי, הצבא הפריד בין הטיפול בטענות להפרת הדין בזמן המלחמה בעזה אשר הוכפפה לדיני הלחימה בלבד, לבין פעילות אכיפת החוק "השגרית" בגדה המערבית, הנבחנת על פי סטנדרטים של הדין הבינלאומי המחייב את ישראל בהיותה הכוח הכובש. עם זאת, רצועת עזה נמצאת תחת שליטתה של ישראל במסגרת שלטון כיבוש צבאי הנמשך למעלה מ-56 שנים ומצור שנמשך למעלה מ-16 שנים. הדין הבינלאומי מכיר בכך שלמרות שאופי השליטה האפקטיבית של ישראל ברצועת עזה השתנה מאז מהלך ההתנתקות שביצעה ישראל ב-2005, מדובר במשטר של כיבוש – גם אם שונה באופן מהותי מאופי השליטה של ישראל בגדה המערבית. להרחבה: גישה, עזה מבפנים (יוני 2023); שרי בשי, קנת מן, שליטה ואחריות: מעמדה המשפטי של רצועת עזה לאחר "ההתנתקות", המשפט יד 35 (2010); ICRC, What does the law say about the responsibilities of the Occupying Power in the occupied Palestinian territory? (March 2023).

בשנת 2014, מקרה הרג של חייל יונפ"ל בשנת 2015,⁴² 250 מקרים שהתרחשו במהלך מבצע דיכוי ההפגנות ההמוניות שהתרחשו סמוך לגדר ברצועת עזה בשנים 2018-2019, 84 מקרים שהתרחשו במהלך המתקפה הצבאית "מבצע שומר החומות" ב-2021 ו-25 אירועים נוספים בעקבות המתקפה הצבאית שהתרחשה בשנת 2022 הקרויה "עלות השחר".⁴³

הצבא פרסם נתונים כלליים לגבי פעילות המנגנון אך לא פרסם פרטים לגבי הרכב מנגנון הבירור המטכ"לי או זהות חבריו. על פי פרסומי הצבא, במנגנון הבירור פועלים מספר "צוותי בירור", המורכבים מקצינים בכירים בשירות סדיר ומילואים ואזרחים המועסקים על ידי הצבא. לדברי הצבא, חברי המנגנון אינם נוסלים חלק בקבלת החלטות או לחימה בזמן המלחמה ומנותקים מן השרשרת הפיקודית. בהתאם לחוק השיפוט הצבאי, צוותי המנגנון רשאים לאסוף מידע בתוך הצבא ומחוצה לו ועל פי חוק, חיילים ומפקדים מחויבים לשתף פעולה עם עבודת המנגנון. על פי פרסום הצבא, המנגנון כולל קצינים שהינם "בעלי מומחיות במקצועות צבאיים שונים (כמו מודיעין, ארטילריה, תהליכי תקיפה, וידע בשפה הערבית)", וחבריו מקבלים ייעוץ משפטי מ"משפטים בעלי ניסיון בתחום החקירות".⁴⁴ על פי תשובת הצבא לבקשת חופש מידע שהגיש יש דין "חברי המנגנון מתכנסים מעת לעת להכשרות ולמפגשים בהתאם לצורך, ועוסקים בבדיקת האירועים שהועברו לבחינתם".⁴⁵ לפי פרסום עיתון הארץ, בראש מנגנון הבירור המטכ"לי עומד כיום אלוף במילואים יואב הר אבן שהיה ראש אגף המבצעים בצבא, ושימש כמנכ"ל חברת הנשק הישראלית רפאל.⁴⁶

נוסף לעמימות שנוקט הצבא בעניין הרכב המנגנון והיעדר המידע בדבר זהות חבריו, אחד הקשיים המרכזיים שמעוררת פעילותו היא חוסר השקיפות שמאפיינת אותה. המנגנון לא מפרסם מידע על אופן פעילותו או על הקריטריונים המגדירים אילו מקרים יועברו לבחינתו. אין כיום מידע פומבי לגבי טיב הבדיקות שביצע ומבצע מנגנון הבירור, או לקווים המנחים של עבודתו. למעט נתונים מספריים כלליים לגבי מספר האירועים שהועברו לבחינת המנגנון וסך האירועים שבחינתם הסתיימה, שאלות קונקרטיות של יש דין בנוגע לאירועים שהועברו לבחינת המנגנון לא נענו על ידי הצבא. חשוב להדגיש כי בחינת האירועים שמבצע המנגנון איננה שקולה לחקירה פלילית, אלא מדובר בבדיקה מקדמית שאמורה להתקיים "בתוך פרק זמן קצר, מתוך מטרה לבצע בירור מהיר ואפקטיבי" טרם תועבר לפצ"ר.⁴⁷ עבודת המנגנון אמורה לכלול איסוף וריכוז של חומרים ונתונים כדי לסייע לפרקליטות הצבאית בקבלת החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית או לסגור את התלונה ללא חקירה.

על מנת לקיים את חובת החקירה באופן שהינו מותאם לדין הבינלאומי, ועדת טירקל המליצה כי הצבא יקבע בנהליו "מסגרת זמנים בת שבועות בודדים" עבור החלטת הפצ"ר אם לפתוח בחקירה על בסיס החומר שנאסף על ידי המנגנון. לגבי משך הזמן של עבודת המנגנון, הוועדה קבעה כי על הפצ"ר להורות "לצוות ההערכה העובדתית לבדוק את נסיבות האירוע בתוך פרק זמן שיהיה קצר מפרק הזמן שנקבע להחלטה בדבר פתיחה בחקירה".⁴⁸ על פי המלצות ועדת צ'חנובר, מנגנון הבירור המטכ"לי אמור להעביר את ממצאיו לפצ"ר בתוך 30 יום מתחילת הבירור, כאשר

42 דובר הצבא ליש דין, תשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע, 4.8.2019.

43 **המנגנון המטכ"לי מחזון למציאות**, עמ' 38. ליש דין אין מידע נוסף לגבי תוצאות עבודת המנגנון בהקשר המתקפה הצבאית "עלות השחר".

44 **אתר הפרקליטות הצבאית** (כניסה אחרונה 8.4.2024).

45 דובר הצבא ליש דין, תשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע, 4.8.2019.

46 יניב קובוביץ, "צה"ל יחל בשבוע הבא בתחקור טבח 7 באוקטובר והמחדלים שקדמו לו", **הארץ**, 19.2.2024.

47 החלטת הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שאירעו במהלך "צוק איתן". בתוך: **אתר הפרקליטות הצבאית** (כניסה אחרונה 1.5.2024).

48 ועדת טירקל, **דו"ח שני: הבדיקה והחקירה של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני החלימה על פי המשפט הבינלאומי** (פברואר 2013), עמ' 322.

הרמטכ"ל או סגנו יכולים להאריך את פרק הזמן הזה לתקופות קצובות שלא יעלו על 45 ימים תוך ציון הסיבות להארכה.⁴⁹ בהקשר של החלטת הפצ"ר האם לפתוח בחקירה או לא, ועדת צ'חנובר המליצה כי קבלת החלטה על פתיחה בחקירה תוגבל ל-14 שבועות ובמקרים חריגים ניתן יהיה להאריך תקופה זו ב-14 שבועות נוספים.⁵⁰

חקר חשדות להפרת הדין הבינלאומי במהלך המתקפה הנוכחית בעזה

על רקע הביקורת הקשה שנשמעה כלפי ישראל, בפברואר 2024 הצבא דיווח כי הפעיל את "המנגנון המטכ"לי לתחקור אירועים חריגים" כדי לבדוק דיווחים ותלונות שהעלו חשד להפרות הדין במהלך המלחמה בעזה "בהתאם לחובותיו בדין הישראלי והבין-לאומי". בהודעת הצבא נמסר כי המנגנון נמצא בשלבי בדיקה ראשוניים ואיסוף מידע באשר למאות אירועים שהתרחשו במהלך הלחימה.⁵¹ בנוסף למקרים שהועברו לבחינת המנגנון, נכון למאי 2024 הפרקליטה הצבאית הראשית הורתה על פתיחה בחקירה מיידית של לפחות 70 אירועים שהעלו חשדות לביצוע עבירות בהקשר מותם של עצורים שהיו במשמורת הצבא, תנאי הכליאה במחנה הכליאה שדה תימן, הריגתם של בלתי מעורבים ועבירות אלימות, רכוש וביזה.⁵²

על פי פרסומי הצבא, המנגנון כבר החל את בחינת האירועים במלחמה באמצעות איסוף מידע מרשתות גלויות על האירוע, הנחיות צבאיות רלוונטיות לאירוע, זיהוי היחידה המעורבת באירוע, מידע מבצעי על האמצעים שהיו בשימוש באירוע, ומידע אודות פעילות האויב שעשויה הייתה להשפיע על תוצאות האירוע או של השיקולים המבצעיים.⁵³ על פי דיווחים בתקשורת הישראלית, בין האירועים שהועברו לבחינת המנגנון נמנים הריגתם של עשרות אזרחים עזתיים בזמן חלוקת סיוע הומניטרי המכונה גם "טבח שקי הקמח"; פיצוץ אוניברסיטת אל-אסראא שבאזור העיר עזה; הריגתם של עשרות אזרחים פלסטינים כתוצאה מתקיפת מבנה בג'באליה שבו שהה מפקד גדוד של חמאס; הריגתם של ארבעה אזרחים לא חמושים באמצעות כלי טיס בלתי מאויש באזור חאן יונס והריגתם של עשרות פלסטינים במחנה עקורים ברפיח כתוצאה מהפצצה ישראלית.⁵⁴ כמו כן, המנגנון החל לבחון את מקרה הריגתם של 13 בני ערובה ישראלים בבית שהופגז על ידי הצבא בקיבוץ בארי; את מקרה הריגתם בידי חיילים של שלושה אזרחים ישראלים שנחטפו לעזה; ואת מותם של 21 חיילי מילואים ישראלים בעקבות פיצוץ חומרי נפץ שהוצבו על ידי הצבא במבנה שבו שהו במזרח הרצועה.⁵⁵

49 להרחבה: [צוות לבחינה וליישום הדו"ח השני של הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31.5.10 בנושא הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה על פי המשפט הבין-לאומי, דין וחשבון](#) (אוגוסט 2015) (להלן: [דו"ח צ'חנובר](#)), עמ' 16.

50 שם, עמ' 18.

51 יניב קובוביץ, "צה"ל יתחקר את הרג 13 בני הערובה בבית שהופגז בבארי בהוראת תא"ל ברק חירם", [הארץ](#), 9.2.2024.

52 יואב זיתון, "הפצ'רית: 70 חקירות מצ"ח נפתחו מפרוץ המלחמה - גם של ביזה ומות עצורים עזתיים", [ynet](#), 27.5.2024.

53 [אתר הפרקליטות הצבאית](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024).

54 [אתר דובר הצבא](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024); אלישע בן קימון, "פוצץ אוניברסיטה בלי אישור האלוף: הערה פיקודית לתא"ל ברק חירם", [ynet](#), 11.3.2024; ג'קי חורי, "צה"ל בודק תיעוד מחאן יונס של אנשים לא חמושים מותקפים מהאוויר", [הארץ](#), 22.3.2024; יואב זיתון, "צה"ל: לפני התקיפה אמש ברפיח לא הערכנו שייגרם נזק לאזרחים בלתי מעורבים", [ynet](#), 27.5.2024.

55 יניב קובוביץ, "צה"ל יתחקר את הרג 13 בני הערובה בבית שהופגז בבארי בהוראת תא"ל ברק חירם", [הארץ](#), 9.2.2024; יניב קובוביץ, "צה"ל מתחקר עשרות מקרים המעוררים חשד להפרת הדין הבינלאומי במלחמה", [הארץ](#), 6.2.2024.

כישלון ידוע מראש

ניתוח יש דין אשר יפורט בהמשך של הליכי הבדיקה המקדמית בנוגע ל"צוק איתן", אירועי צעדות השיבה ו"שומר החומות" מלמד כי עבודת המנגנון מטכ"לי בעשור האחרון אופיינה באיטיות שאיננה עולה בקנה אחד עם פרקי הזמן בנוגע לבדיקה ולחקירה עליהן המליצה ועדת צ'חנובר בעקבות מסקנות ועדת טירקל.⁵⁶ יתרה מזאת, משך הזמן של ביצוע ההערכה העובדתית על ידי המנגנון לתחקור מטכ"לי אינו עומד בקנה אחד עם הסטנדרטים הבינלאומיים הגורסים כי אירועים המעלים חשד לביצוע פשעי מלחמה ולפגיעה בחפים מפשע ללא כל הצדקה אמורים להיחקר ביעילות ובמהירות.⁵⁷

משך הזמן הארוך של עבודת המנגנון מצביע על כשל שניתן לחשווד בו כתקלה מכוונת בעבודת מערכת אכיפת החוק הצבאית. משיכת הזמן מרחיקה את החקירה הפלילית למועד מאוחר שמקשה על איסוף ראיות ועדויות שיאפשרו לקיים חקירה רצינית וראויה של האירועים. משך הזמן הארוך שמקרים נבחנים על ידי המנגנון גורמת לכך שגם אם הפצ"ר תחליט על פתיחה בחקירות לבירור חשדות הקשורים להפרת הדין הבינלאומי, בחלוף זמן כה רב מהאירוע גורמי החקירה יתקשו מאוד לאסוף ממצאים ולקיים חקירה רצינית ואפקטיבית. החומר שנאסף על ידי צוות המנגנון במהלך עבודתו נותר חסוי, והוא לא יכול לשמש נגד חשודים המעורבים באירוע במקרים שבהם יוחלט על פתיחה בחקירה פלילית.⁵⁸ כלומר, אם חקירה פלילית אכן תיפתח לאחר בחינה של המנגנון, היא תתחיל באיסוף מחדש של חומרים ועדויות בחלוף זמן רב מהאירוע עצמו. ניתן להניח כי רבים מהחיילים או מהמפקדים שהיו מעורבים באירועים שהעלו חשדות להפרת הדין הבינלאומי לא יהיו בשירות פעיל עוד וייתכן כי לא יהיו בסמכות החוק הצבאי.⁵⁹ לדוגמה, כפי שיפורט בהמשך, באופן אבסורדי כמעט עשור אחרי "צוק איתן" עדיין קיימים אירועים מאותו מבצע שבבחינת המנגנון. בנוסף, החיסיון על התחקיר שמבצע המנגנון לתחקור מטכ"לי מאפשר לחיילים ולמפקדים "להתאמן" על הגרסה שלהם לאירוע בטרם נפתחת חקירה פלילית בעניין ועלולה להיות מנוצלת לתיאום עדויות בין המשתתפים בתחקיר.

כשל נוסף עליו יש דין הצביע בעבר הוא תפקידו הכפול של המנגנון לתחקור מטכ"לי.⁶⁰ עבודת המנגנון איננה מוגבלת לבחינת חשדות להפרת הדין הבינלאומי בלבד אלא גם פועלת לצורך הפקת לקחים מבצעיים והסקת מסקנות לצרכים צבאיים פנימיים.⁶¹ כלומר, המנגנון משמש גם ככלי שמטרתו שיפור עבודת הצבא והיכולות המבצעיות שלו, והוא איננו כלי שמטרתו הבלעדית היא חקר חשדות לפשעי מלחמה או פשעים נגד האנושות. המטרות הכפולות של פעילות המנגנון מייצרות פוטנציאל לניגוד עניינים בין כלי שמטרתו איסוף נתונים לצורך קביעת אחריות משפטית ופתיחה בחקירה נגד חיילים ומפקדים שביצעו לכאורה עבירות, ובין איסוף נתונים לצורך שיפור וייעול היכולת הצבאית המבצעית.

56 דו"ח צ'חנובר.

57 ICRC, [Guidelines on investigating violations of IHL: Law, policy and good practice](#) (Sep 2019).

58 חוק השיפוט הצבאי קובע כי חומר התחקיר יהיה חסוי בפני כל אדם וימסר רק לגופים בצבא שהתחקיר דרוש להם לצורך מילוי תפקידים - "חומר התחקיר לא יימסר לגוף חוקר". **חוק השיפוט הצבאי**, תשט"ו-1955, סעיף 539 (א) (2).

59 במרבית העבירות תחולת החוק הצבאי תפקע על מי שחלד להיות חייל אם לא הוגש נגדו כתב אישום תוך 180 ימים משחרורו משירות צבאי. **חוק השיפוט הצבאי**, תשט"ו-1955, סעיף 6.

60 יש דין, **חוקרים את עצמם - תוצאות בדיקת מערכת אכיפת החוק הצבאית בנוגע לתלונות על הרג ופגיעה של פלסטינים ברצועת עזה ב"מבצע שומר החומות"** (מאי 2022) (להלן: יש דין, **חוקרים את עצמם**).

61 דובר הצבא ליש דין, תשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע, 4.8.2019.

יש דין וארגונים נוספים הגיעו למסקנה כי עיקר עבודתה של מערכת אכיפת החוק הצבאית היא לשמש כמנגנון טיוח, המכשיר פשעים המתבצעים כלפי פלסטינים על ידי חיילים ישראלים. מבחינה זו, מדינת ישראל איננה רוצה או איננה יכולה לחקור באופן ראוי חשדות לפשעי מלחמה שבוצעו על ידי אנשי כוחות הביטחון שלה.⁶³ יש לציין כי על אף הכשלים שהצביעו עליהם יש דין וארגוני זכויות אדם נוספים, בית המשפט העליון בישראל גיבה באופן עקבי את מערכת אכיפת החוק הצבאית ובפרט את פעילות המנגנון לתחקור מטכ"לי בבחינת חשדות לביצוע פשעי מלחמה והעניק משנה תוקף לחסינות שמעניקה המערכת הצבאית לביצועם של פשעי מלחמה.⁶⁴

63 יש דין, חוקרים את עצמם; יש דין, יורים ומורחים: כשלים בבדיקת תלונות על הרג ופציעה של פלסטינים

64 ראו למשל: בג"ץ 8008/20, עטאף עאהד סובחי בכר נ' הפרקליט הצבאי הראשי, פסק דין מיום 24.4.2022; בג"ץ 3003/18, יש דינ מתנדבים לזכויות האדם נ' ראש המטה הכללי של צה"ל, פסק דין מיום 24.5.2019.

עשור שלם של פעילות המנגנון - התוצאות מדברות בעד עצמן

בעשור שלפני המלחמה הנוכחית בעזה, ביצעה ישראל שלוש מתקפות צבאיות משמעותיות ברצועה - "צוק איתן", דיכוי צעדות השיבה ו"שומר החומות". הנתונים המובאים להלן מסכמים את עבודת מערכת אכיפת החוק הצבאית ביחס לחשדות להפרת הדין הבינלאומי במתקפות אלו, בדגש על משך ההליכים ותוצאותיהם. המידע מבוסס על תשובות הצבא לבקשות על פי חוק חופש המידע ופרסומים אחרים הנוגעים לתלונות על חשד להפרת דיני הלחימה שהופנו למערכת הצבאית, שמרביתן טופלו על ידי המנגנון לתחקור מטכ"ל.

מאות תלונות שהעלו חשד להפרת הדין הבינלאומי במהלך המתקפות הללו הובאו לידיעת הצבא. לפחות 664 אירועים הועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"ל בטרם החלטה על פתיחה בחקירה או לא. הנתונים שהועברו לידי יש דין מטעם הצבא מלמדים על תוצאות העבודה החלקיות בלבד של מנגנוני אכיפת החוק בישראל ובפרט עבודת המנגנון לתחקור מטכ"ל ביחס לאירועים שהעלו חשד להפרת הדין הבינלאומי. תשובות הצבא, אינן מאפשרות ללמוד על טיב עבודת מנגנון הבירור המטכ"ל, שכן הן אינן כוללות את פרטי האירועים שנבחנו על ידי המנגנון או את הסיבות שבגינן הוחלט לפתוח או לא לפתוח בחקירה בעניינם.⁶⁵ הנתונים שהתקבלו מלמדים כי עבודת המנגנון מאופיינת בפרקי זמן ארוכים שמרחיקים אפשרות לחקירה ראויה של אירועים שהעלו חשדות להפרת דיני הלחימה. כמו כן, על פי רוב, המערכת הצבאית נמנעת מחקירה והעמדה לדין של חיילים הפוגעים בפלסטינים.

"צוק איתן"

ביולי-אוגוסט 2014 התרחשה המתקפה הישראלית "צוק איתן" ברצועת עזה. במהלך חמישים ימי המתקפה שכללה הפצצת אזורים נרחבים ברצועת עזה לצד פלישת כוחות צבאיים אל תוך הרצועה, נהרגו מעל ל-2,000 פלסטינים. על פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים לפחות 1,674 אזרחים נהרגו כתוצאה מהמתקפה הישראלית, מתוכם 540 קטינים ו-281 נשים.⁶⁶ ארגון בצלם הגיע למסקנה כי לפחות 1,371 מההרוגים לא לקחו חלק בלחימה, מהם 526 היו קטינים. יותר מ-100,000 פלסטינים נותרו חסרי בית בעקבות הריסתם של כ-18,000 בתים במהלך הלחימה. על פי נתוני בצלם, במהלך חודש המתקפה נהרגו 63 חיילים ישראלים, מרביתם במהלך קרבות ברצועה. כמו כן, נהרגו 5 אזרחים ישראלים ואזרח זר אחד כתוצאה מפגיעת ארטילריה שנורתה מעזה לכיוון ישראל.⁶⁷

עוד במהלך המתקפה שהובילה להרג ולהרס בהיקף שלא נראה כמותו עד אז, עלו חשדות כבדים כי כוחות הביטחון הישראליים הפרו את כללי המשפט ההומניטרי הבינלאומי. אחד המקרים הבולטים שהעלה חשד להפרה חמורה של דיני הלחימה התרחש ב-1 לאוגוסט, כאשר הצבא הפעיל את מה

65 ראו למשל תשובות הצבא בנוגע למתקפת "שומר החומות": דובר הצבא ליש דין, [מענה לבקשה על פי חוק חופש מידע](#), 26.4.2022.

66 [אתר משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024).

67 [אתר בצלם](#) (כניסה אחרונה 1.5.2024).

שהוא מכנה "נוהל חניבעל" בתגובה לחטיפת חייל ישראלי על ידי חמאס. במהלך האירוע שזכה לכינוי "יום שישי השחור" הופעל ירי ארטילרי מסיבי, בהיקף שהעלה חשד כי הוא חסר הבחנה ובלתי מידתי, במטרה למנוע את החטיפה. על פי ארגון אמנסטי אינטרנשיונל, מדובר היה בפשע מלחמה שהוביל להריגתם של בין 135 ל-200 אזרחים.⁶⁸ בדצמבר 2019 קבעה התובעת הראשית של בית הדין הפלילי הבינלאומי, פאטו בנסודה, כי קיים בסיס לפתוח בחקירה פלילית נגד ישראלים בחשד לביצוע פשעי מלחמה בין היתר בהקשר למספר אירועים שהתרחשו במהלך "צוק איתן" בהם התקיים לדעתה חשד שנעשה שימוש לא מידתי בנשק. במרץ 2021 התובעת הראשית הודיעה על פתיחה בחקירה רשמית של חשדות לביצוע פשעי מלחמה ביחס למספר אירועים שאירעו במהלך "צוק איתן", סביר להניח כי אחד מהאירועים הנחקרים הוא "יום שישי השחור".⁶⁹

שג'אעיה, 26.7.2014. צילום: אן פאק, אקטיביסטילס

הרמטכ"ל דאז בני גנץ הודיע על הפעלתו לראשונה של מנגנון הברור המטכ"לי על מנת שיבחן "אירועים חריגים שאירעו במהלך המבצע".⁷⁰ על פי פרסום הפרקליטות הצבאית, לידעת הפרקליטות הועברו בסך הכל 500 תלונות הנוגעות ל-360 אירועים "חריגים" שהתרחשו במהלך "צוק איתן". ב-24 מהמקרים הורה הפצ"ר דאז על פתיחה של חקירה פלילית מיידית ללא בחינה מקדימה של המקרה. מתוך החקירות שנפתחו באופן מידי, חקירה אחת בלבד הובילה להגשת כתבי אישום כנגד שלושה חיילים בעקבות ביזת 2,420 שקלים במהלך חיפוש בבית בשג'אעיה שברצועת עזה. החיילים הורשעו בעבירות של גניבה וסיוע לגניבה ונדונו בהתאמה ל-60 ימי מאסר בדרך של עבודות

Amnesty International, 'Black Friday': Carnage in Rafah during 2014 Israel/Gaza conflict (July 2015). 68

הצהרת התובעת הראשית. בתוך: [אתר בית הדין הפלילי הבינלאומי](#) (כניסה אחרונה 1.5.2024); החקירה נמשכת, ראו ה"ש 20. 69

החלטת הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שאירעו במהלך "צוק איתן". בתוך: [אתר הפרקליטות הצבאית](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024). 70

צבאיות, 4 חודשי מאסר בעבודה צבאית, חודשיים וחצי מאסר בפועל בדרך של עבודות צבאיות והורדת דרגה. כל יתר החקירות שנפתחו באופן מיידי בעקבות אירועים שקרו במהלך "צוק איתן" נסגרו ללא נקיטת צעדים פליליים או משמעתיים נגד מי מהמעורבים.⁷¹

בתשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע ממרץ 2023 נמסר מטעם הצבא כי "כ-330 אירועים חריגים שאירעו לכאורה במסגרת מערכת צוק איתן" הועברו לבחינת המנגנון לבירור מטכ"ל.⁷² מתוך סך המקרים שהועברו לבחינת המנגנון, הפצ"ר הורה על פתיחה בחקירות פליליות של 7 אירועים (2%), וכולן נסגרו ללא נקיטת צעדים פליליים לאחר שהושלמה החקירה. על פי תשובת הצבא, נכון לספטמבר 2022, 4 תיקים שנוגעים לאירועים שהתרחשו במהלך 2014 עוד היו מצויים בבחינת מנגנון הבירור המטכ"ל. זאת כאשר כאמור בדיקת המנגנון אמורה להיות הערכה עובדתית מהירה בטרם פתיחה או לא של חקירה פלילית. עוד עולה מתשובת הצבא כי 10 תיקים עוד היו בבחינת הפרקליטות הצבאיות בספטמבר 2022 לאחר שעבודת המנגנון הושלמה. כלומר, מעל שמונה שנים לאחר מתקפת "צוק איתן" 4.2% מסך האירועים שהועברו לבחינת המנגנון עוד היו מצויים בשלב של בחינה אם לפתוח בחקירה פלילית או לא.

התמשכותם הארוכה כל כך של הליכי הבדיקה והחקירה בעקבות מתקפת "צוק איתן" שחלקם כאמור מתנהלים למעלה משמונה שנים, מעידה כי הליכי הבדיקה המקדמית והליך קבלת ההחלטה על פתיחה בחקירה חורגים בצורה קיצונית ממסגרות הזמנים שהתנו ועדות טירקל וצ'חנובר. מזכיר כי נהלי הצבא קובעים מסגרות זמן של 30 ימים (עם הארכת זמן לתקופות קצובות של 45 ימים) עד העברת המלצות המנגנון לפצ"ר ו-14 שבועות (ובמקרים חריגים 14 שבועות נוספים) עבור קבלת החלטה של הפצ"ר. ברור שאם תיפתח חקירה פלילית לאחר זמן רב כל כך, לא ניתן יהיה לקיימה בצורה רצינית אפקטיבית וראויה.

הרוב המוחלט (97.7%) של התיקים הנוגעים לאירועים שהתרחשו במסגרת "צוק איתן" שהועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"ל, נסגרו ללא פתיחה בחקירה פלילית וללא נקיטת צעדים פליליים כלשהם כלפי המעורבים בדבר (309 מתוך 316 תיקים שהסתיימו בתוצאה ידועה). למעשה, עבודת המנגנון בתחקור אירועים שקרו במהלך "צוק איתן" לא הובילה להעמדה לדין של חיילים או מפקדים, רוב האירועים שנבחנו על ידי המנגנון נסגרו ללא פתיחה בחקירה ומעט החקירות שנפתחו נסגרו ללא העמדה לדין של מי מהמעורבים. כאמור, מקרה אחד בלבד מתוך מאות מקרים שהעלו חשד להפרת הדין הבינלאומי אשר הועברו לבחינת הצבא, הוביל להגשת כתבי אישום נגד חיילים, וזאת בעקבות חקירה שנפתחה באופן מיידי ללא התערבות המנגנון.

בעוד שהחלטותיהם ופקודותיהם של מפקדים ובכירים בצבא אשר הובילו את המתקפה בעזה לא נבחנו כלל בידי מערכת אכיפת החוק הצבאית, העמדתם לדין של שלושה חיילים בעבירת ביזה סייעו לצבא לשמר את תדמיתו העצמית כצבא ערכי.

71 החלטות הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שאירעו במהלך מערכת "צוק איתן" - עדכון מס' 6, בתוך: [אתר הפרקליטות הצבאיות](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024).

72 דובר הצבא, [מענה לבקשה על פי חוק חופש המידע](#), 5.3.2023; יש לציין כי על פי פרסום הצבא מ-2018 הועברו לבחינת המנגנון "תלונות ודיווחים הנוגעים לכ-220 אירועים חריגים שהתרחשו לכאורה במהלך מערכת "צוק איתן". ראו: [אתר הפרקליטות הצבאיות](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024).

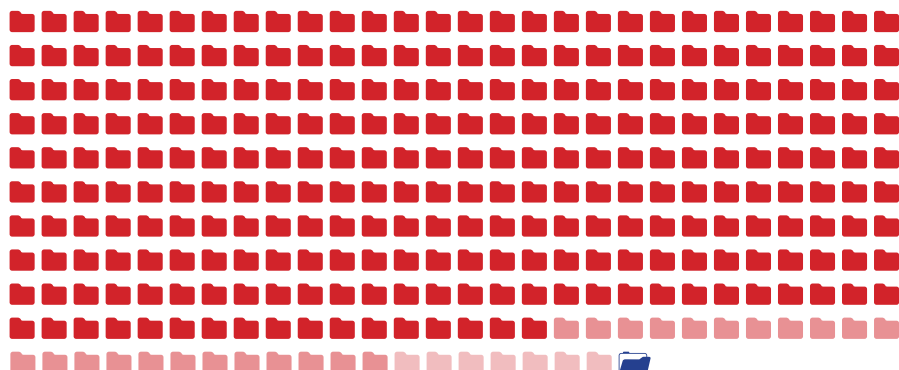
מתוך 340 מקרים שאירעו במהלך "צוק איתן" והעלו חשד להפרת הדין, מקרה אחד הוביל להגשת כתבי אישום

חקירה אחת שנפתחה באופן מיידי הובילה להגשת כתבי אישום

23 מקרים שהועברו לחקירה מיידית, נסגרו ללא העמדה לדין

7 חקירות נפתחו בעקבות עבודת המנגנון לתחקור מטכ"ל, כולן נסגרו ללא העמדה לדין

309 מקרים נסגרו ללא פתיחה בחקירה פלילית לאחר שנבחנו ע"י המנגנון לתחקור מטכ"ל

* מקרה אחד הוביל להעמדה לדין של 3 חיילים
** נכון לספטמבר 2022, 4.2% מהמקרים שהועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"ל עוד היו בשלבי בדיקה: 4 תיקים נמצאו בבחינת המנגנון, 10 תיקים בבחינה של הפרקליטות הצבאית
*** 0 תיקים מתוך 316 שהועברו למנגנון ונסגרו בתוצאה ידועה הובילו לכתב אישום

צעדות השיבה

בין ה-30 למרץ 2018 ועד סוף שנת 2019 התקיימו מדי שבוע הפגנות המוניות ברצועת עזה בסמוך לגדר ההפרדה שכונו צעדות השיבה. עשרות אלפי תושבים פלסטינים מצועות עזה השתתפו בהפגנות אשר מחו כנגד הסגר שמטילה ישראל על רצועת עזה מאז 2007 ולמען זכות השיבה הפלסטינית אל אדמות פלסטין ההיסטורית מהן ברחו או גורשו בשנת 1948. ההפגנות הללו דוכאו ביד קשה על ידי הצבא הישראלי שנקט במדיניות פתיחה באש המתירה לחיילים לעשות שימוש בכוח בעל פוטנציאל קטלני, כולל ירי צלפים, כלפי מפגינים שהוגדרו על ידם כ"מסיתים מרכזיים" או "מפירי סדר מרכזיים". הצבא כינה את מבצע דיכוי ההפגנות הללו "שומרי הסף". מדיניות הפתיחה באש שהתיר הצבא, ביטאה זלזול חסר תקדים בחיי אדם מצד ישראל, וגרמה להרג ולפציעה של מפגינים בהיקף חריג אפילו ביחס לסטנדרטים המוכרים במסגרת הכיבוש הישראלי והעימותים האלימים שהוא מייצר בשטחים הכבושים.⁷³

73 להרחבה: יש דין, [נשק קטלני 0.22 – שימוש קטלני בנשק מסוג רוגר כנגד פלסטינים בגדה המערבית](#) (אוקטובר 2022); יש דין, [יורים ומורחים](#).

צעדות השיבה, 2.11.2018. צילום: אקטיביסטילס

המדיניות המתירנית של פתיחה באש שהנהיגה ישראל בתגובה להפגנות הובילה למאות הרוגים ואלפי פצועים, חלקם הגדול איבד גפיים. על פי נתונים שאסף משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, בתקופה שבין ה-30 למרץ 2018 ל-31 ביולי 2019 נהרגו 206 מפגינים פלסטינים ונפצעו לא פחות מ-33,687 בני אדם. הפציעות כללו פגיעה מירי אש חיה, פגיעה מכדורי גומי, פגיעה מירי של רימוני גז מדמיע ופציעות נוספות.⁷⁴ יש דין יחד עם עוד מספר ארגוני זכויות אדם עתר לבית המשפט העליון במטרה לשנות את הוראות הפתיחה באש שמתירות ירי על מפגינים שאינם מסכנים חיי אדם.⁷⁵ מתשובת הצבא לעתירה עלה כי השימוש באש חיה כלפי מי שכונן "מסיתים" או "מפירי סדר מרכזים" התאפשר גם במצבים בהם לא סיכנו באופן ממשי ומיידי חיי אדם.

למרות שלא היה מדובר במבצע צבאי בעל אופי לחימתי מובהק אלא באירועים בעלי אופי אזרחי הנופלים תחת מסגרת אכיפת חוק, הצבא החיל על הפעלת הכוח בהקשר של האירועים הללו מסגרת משפטית השאובה מדיני הלחימה, בה ניתן היתר לירי חי במצבים נרחבים ביותר.⁷⁶ בהתאמה, תלונות שהוגשו לצבא בנוגע לאירועי "צעדות השיבה" הועברו לבחינת המנגנון המטכ"לי לתחקור אירועים חריגים.

על פי תשובת הצבא לבקשה על פי חוק חופש המידע, מבין המקרים שהועברו לידיעת הצבא, 3 אירועים הובילו לפתיחה בחקירה מיידית ו-250 אירועים הועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"לי.⁷⁷

OCHA, **Humanitarian snapshot: Casualties in the context of demonstrations and hostilities in Gaza | 30 Mar 2018 - 31 July 2019** (Aug 2019).

74 בג"ץ 3003/18, **יש דין ואח' נ' הרמטכ"ל ואח'**, עתירה דחופה למתן צו על תנאי, 15.4.2018.

75 בג"ץ 3008/18, **יש דין ואח' נ' הרמטכ"ל ואח'**, תגובה מטעם המדינה, 29.4.2018.

76 דובר הצבא ליש דין, **תשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע**, 5.6.2024.

נכון לאפריל 2024, המנגנון השלים את תהליך הבדיקה של 230 אירועים: ב-197 אירועים שנבחנו על ידי המנגנון הפרקליטות החליטה על סגירת התלונה ללא פתיחה בחקירה פלילית. על פי מדיניות החקירות ביחס להפגנות, הצבא פתח בחקירה אחת בנוגע למספר אירועים שהועברו לבחינת המנגנון, כך ש-33 אירועים שנבחנו על ידי המנגנון הובילו ל-11 חקירות שנפתחו.⁷⁸ נכון לאפריל 2024, מעל ארבע שנים לאחר ההפגנות ומקרי ההרג, 20 אירועים עוד היו בבחינת המנגנון. על פי תשובת הצבא, 11 חקירות הנוגעות ל-23 אירועים שקרו במהלך צעדות השיבה, נסגרו ללא העמדה לדין של מי מהמעורבים. חקירה אחת הנוגעת ל-11 אירועים הייתה בבחינת הפרקליטות הצבאית באפריל 2024. כלומר, למרות שחלפו יותר מארבע שנים מהאירועים עצמם 12.4% מהמקרים שהעלו חשד להפרת הדין הבינלאומי עוד היו בשלבי בחינה של המנגנון או הפרקליטות (בחינת המנגנון או בחינת הפרקליטות לאחר חקירה).

מבין מאות המקרים שהועברו לידיעת הצבא, ומתוך סך הכל של 36 מקרי הרג שהובילו לפתיחה בחקירות (14 חקירות), שתי חקירות בלבד הובילו להגשת כתב אישום. אולם בדיקת יש דין הובילה למסקנה כי אחת החקירות שעליה דיווח הצבא במסגרת אירועי הפגנות השיבה עסקה בתקרית שאינה קשורה להפגנות, במהלכה חייל ישראלי ירה למוות בנוואף אחמד מוחמד אל-עטאר, דיג בן 23 מבית להיא, סמוך לחוף הים בעזה.⁷⁹ כך, שמקרה המוות היחיד שכן הגיע לכתב אישום ורלוונטי לאירועי הפגנות השיבה היה כנגד חייל שירה למוות בעות'מאן ראמי חילס, קטין פלסטיני בן 15, במהלך הפגנה סמוך לגדר ביולי 2018. על פי דיווח בעיתון הארץ, בחינת המנגנון לבירור מטכ"ל לא כללה המלצה לפתוח בחקירה בעקבות הריגת חילס, ואילו הפצ"ר דאז הורה על פתיחה בחקירה לאחר שעלה חשד כי החייל ירה שלא בהתאם לנהלי הפתיחה באש. כלומר, ללא התערבות הפצ"ר בחינת המנגנון הייתה מובילה לסגירת התיק.⁸⁰ יש לציין כי המקרה תועד ופורסם, עובדה שכלל הנראה תרמה לפתיחת החקירה ולהגשת כתב אישום.

על פי כתב האישום שהוגש בספטמבר 2019, בתאריך ה-13 ליוני 2018 החייל ירה בנער במהלך הפגנה ללא אישור של מפקדיו, ובניגוד לכללי הפתיחה באש וההנחיות שהועברו לחיילים מבעוד מועד.⁸¹ באוקטובר 2019, במסגרת הסדר טיעון, החייל הורשע בעבירה מינוחית של חריגה מסמכות עד כדי סיכון חיים או בריאות. עבירה שאיננה קשורה להמתה או הריגה. על החייל נגזר עונש קל מאוד של 30 ימי עבודות שירות צבאיות, מאסר על תנאי והורדת דרגה.⁸²

מתוך 221 מקרים שבחינתם הסתיימה בתוצאה ידועה (197 מקרים נסגרו ללא פתיחה בחקירה ו-23 נסגרו לאחר חקירה) מקרה אחד בלבד (0.4%) הוביל להגשת כתב אישום.⁸³ קובעי מדיניות הפתיחה באש המתירנית, הבכירים במשרד הביטחון ומשרדי הממשלה והמפקדים האחראים

78 על פי תשובת הצבא ממאי 2021 רק מקרי הרג נבחנו על ידי המנגנון והובילו לפתיחה בחקירה. על פי מדיניות החקירות של הצבא, במצבים שבהם נהרגו מספר אנשים במוקד פעילות צבאית במקום וזמן מסוים נפתחה חקירה אחת שחקרה את כל אירועי ההרג שהתרחשו בזמן ומקום זה. נכון לינואר 2021, נבדקו על ידי המנגנון 234 מקרי הרג שהתרחשו ב-118 מוקדים 36 מקרי הרג הובילו לפתיחה של 14 חקירות. דובר הצבא ליש דין, [תשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע](#), 10.5.2021.

79 החייל הורשע בעבירות מינוחיות ונענש בעבודות שירות בלבד. ראו: יש דין, [סיכום נתוני 2017-2021](#); יש דין, [יורים ומורחים](#).

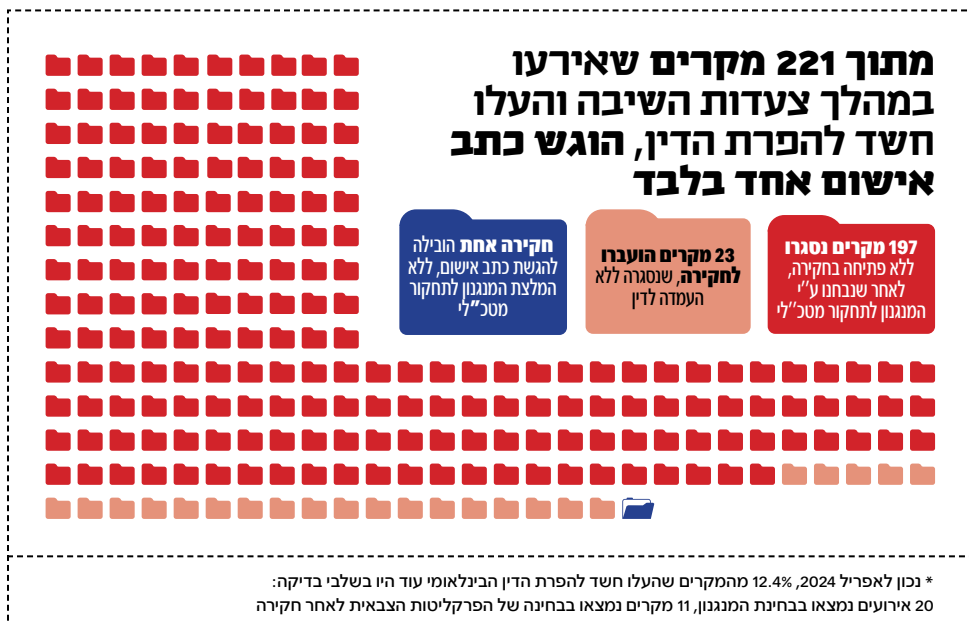
80 יניב קובוביץ, ג'קי חורי, "נער פלסטיני נורה למוות על הגדר. לוחם שירה לעברו נידון לחודש עבודות שירות", [הארץ](#), 29.10.2019.

81 תיק ז"י (מחוזי) 286/19.

82 יש דין, [סיכום נתוני 2017-2021](#).

83 כאמור, בנוסף הוגש כתב אישום שאינו רלוונטי לצעדות השיבה.

להתנהלות הצבא אל מול ההפגנות, לא נחקרו כלל. ככל הידוע ההחלטות שקיבלו בעת ההפגנות והמדיניות שהובילו כלל לא נבחנו בידי מערכת אכיפת החוק הישראלית.

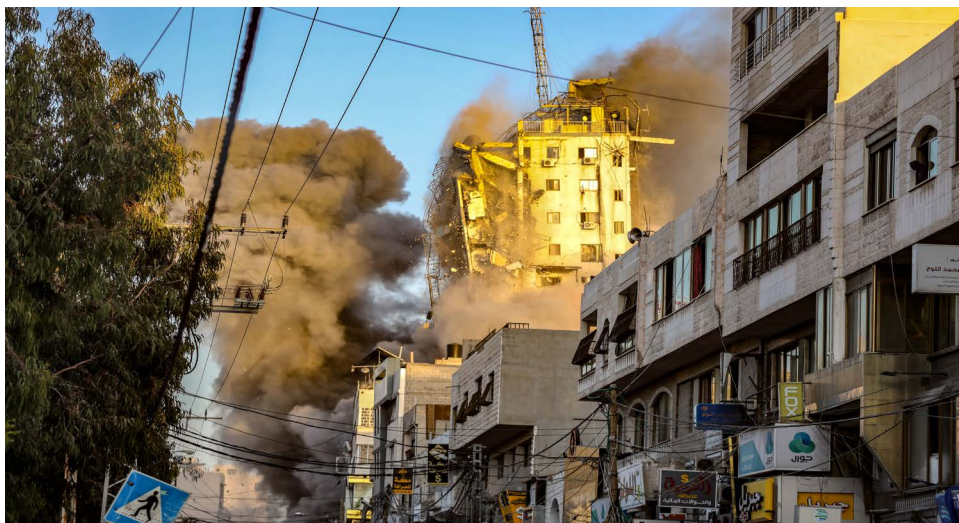
"שומר החומות"

ב-10 במאי 2021, פתחה מדינת ישראל במתקפה צבאית רחבת היקף ברצועת עזה שכונתה "מבצע שומר החומות". במהלך המבצע שארך 11 ימים כוחות הביטחון הישראליים הפציצו מאות אתרים ברחבי רצועת עזה ביניהם תשתיות אזרחיות, שכונות ומגדלי מגורים, בתי ספר ובתי חולים.⁸⁴ על פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים 250 פלסטינים נהרגו כתוצאה מההפצצות הישראליות במהלך מאי 2021, מתוכם 119 אזרחים, מהם 64 ילדים. למעלה מאלפיים פלסטינים נפצעו, מתוכם 685 ילדים ו-480 נשים. במהלך המתקפה 2,173 בתים נהרסו ו-10 בתי חולים נפגעו. לפי נתונים שאסף משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, כתוצאה מידי רקטות שנורה לעבר ישראל מרצועת עזה, נהרגו חיילי ישראלי אחד ו-12 אזרחים ישראלים, מתוכם 2 ילדים.⁸⁵

84 (May 2021) [Gaza Strip: Escalation of hostilities 10-21 May 2021](#), OCHA; ניו יורק טיימס, א-פ, "לא משמשים למטרות צבאיות: בעזה מאשימים את ישראל בפגיעה מכוונת בבתי חולים", **הארץ**, 18.5.2021.

85 על פי משרד האו"ם 77 מההרוגים השתייכו לקבוצות חמושות וישנה מחלוקת לגבי השתייכותם של 54 מההרוגים (לוחמים או אזרחים). להרחבה: [אתר משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024); ארגון בצלם תיעד נתונים דומים ודיווח כי במהלך "מבצע שומר החומות" נהרגו 233 פלסטינים מתוכם 137 אזרחים בהם 54 קטינים ו-38 נשים. [אתר בצלם](#) (כניסה אחרונה 8.4.2024); OCHA, [The Humanitarian Bulletin - Gaza after the May escalation](#) (November 2021).

מספר ארגוני זכויות אדם הגיעו למסקנה כי ההתקפות הישראליות על רצועת עזה במהלך הופצו מרכזי אוכלוסייה צפופים ותשתיות אזרחיות נרחבות, שהובילו במקרים רבים להרג אזרחים ובפרט ילדים, נעשו תוך הפרה של החוק ההומניטרי הבינלאומי ומהוות פשע מלחמה.⁸⁶ ארגון אמנסטי אינטרנשיונל אף קרא לבית הדין הפלילי הבינלאומי לפתוח בחקירה נגד ישראל בחשד לביצוע פשעי מלחמה בעקבות סדרת הפצצות ישראליות שכוונה לעבר בתי מגורים ושכונות שמאוכלסות בצפיפות.⁸⁷

בניין נפגע מהפצצה ישראלית, העיר עזה, 12.5.2021. צילום: אקטיביסטיס

על פי נתונים שמסר הצבא ליש דין, 84 אירועים שהתרחשו במהלך שומר החומות הועברו לבחינת מנגנון הבירור המטכ"לי, כאשר "כל אירוע עשוי לכלול בתוכו התייחסות למספר נפגעים (הרוגים או פצועים)".⁸⁸ מהנתונים שנמסרו ליש דין, עולה כי נכון לאפריל 2023, המנגנון השלים את תהליך הבדיקה של 77 אירועים: 41 אירועים הועברו לבדיקת הפרקליט הצבאי (ב-40 מתוכם טרם התקבלה החלטה האם לסגור את תיק החקירה או לפתוח בחקירה) וב-36 מהמקרים הוחלט לסיים את הטיפול ללא פתיחה בחקירה פלילית לאחר שנבחנו על ידי המנגנון. מתשובת הצבא עולה כי כמעט שנתיים לאחר המתקפה, 7 אירועים שהועברו לבחינת המנגנון עוד היו מצויים בשלב הראשוני של בחינה, שכאמור כל תכליתה היא ביצוע הערכה מהירה ומקדמית לגבי נסיבות האירועים והעברתן להחלטת הפרקליטות. כלומר, כשנתיים לאחר המתקפה הישראלית שהובילה טענות חריפות בדבר הפרות של דיני הלחימה 56% מכלל האירועים שהעלו חשד להפרה של הדין הבינלאומי הועברו לבדיקת מנגנון הבירור נמצאו עוד בהליכי בדיקה של המנגנון או המתין להחלטת הפצ"ר.⁸⁹

86 ראו למשל: בצלם, [הרג אזרחים נצורים והרס תשתיות נרחב: ישראל מבצעת פשעי מלחמה ברצועת עזה](#) (מאי 2021); HRW, [רצועת עזה: במהלך הלחימה בחודש מאי בוצעו לכאורה פשעי מלחמה](#) (יולי 2021).

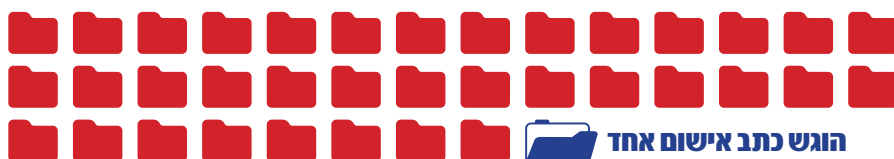
87 Amnesty International, [Israel/ OPT: Pattern of Israeli attacks on residential homes in Gaza must be investigated as war crimes](#) (17.5.2021).

88 דובר הצבא ליש דין, [מענה לבקשה על פי חוק חופש המידע](#), 26.4.2022.

89 דובר הצבא ליש דין, [מענה לבקשה על פי חוק חופש המידע](#), 12.7.2023.

מנתוני הצבא עולה כי מקרה אחד בלבד שהתרחש במהלך "שומר החומות" והועבר לבחינת המנגנון, הוביל לפתיחה בחקירה פלילית. מדובר באירוע שהתרחש ב-19 למאי בו מפקד מחלקת טנקים, קצין בדרגת סגן הורה על ביצוע ירי לעבר חקלאים פלסטינים בניגוד להנחיות הצבא. מהירי נהרג חסן סאמי אל-בורנו, בזמן שהשקה שדה. החקירה הובילה להגשת כתב אישום כנגד הקצין בגין גרימת מוות ברשלנות אולם ליש דין לא ידוע האם הקצין הורשע ומה העונש שהושת עליו. בנוסף, עיתון הארץ דיווח כי הצבא נקט בצעדים פיקודיים כלפי חמישה קצינים שהיו מעורבים בהרג חפים מפשע במהלך "שומר החומות". על פי דובר הצבא מדובר ב"שלושה אירועים שהתרחשו במהלך המבצע", במהלכן "נתקפו מטרות צבאיות תוך חריגה מן הכללים המחייבים שנקבעו בעניין". בעקבות המקרים שהובילו להרג אזרחים, קצינים ננזפו פיקודית.⁹⁰

מתוך 37 מקרים שאירעו במהלך "שומר החומות" והעלו חשד להפרת הדין, הוגש כתב אישום אחד

36 מקרים נסגרו ללא פתיחה בחקירה, לאחר שנבחנו על ידי המנגנון לתחקור מטכ"לי

* כל המקרים נבחנו על ידי המנגנון לתחקור מטכ"לי
 ** נכון לאפריל 2023, 56% מהמקרים שהועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"לי עוד היו בשלבי בדיקה: 7 מקרים נמצאו בבחינת המנגנון לתחקור מטכ"לי, 40 מקרים נמצאו בבחינת הפרקליטות הצבאית לאחר שנבחנו על ידי המנגנון

90 יניב קובוביץ, "צה"ל נקט צעדים פיקודיים כלפי קצינים שהיו מעורבים בהרג חפים מפשע בשומר החומות", הארץ, 11.7.2023.

סיכום

המלחמה של ישראל בעזה הינה אחת המתקפות הצבאיות ההרסניות ביותר שהתרחשו בעולם במאה ה-21. עשרות אלפי אזרחים כבר איבדו את חייהם כתוצאה ממדיניות הפעלת הכוח הישראלית שבמרכזה הפצצות בארטילריה ומכלי טיס, רבים מהם נשים, קשישים וילדים. תחקירים עיתונאיים גילו כי הצבא הישראלי הפעיל טכנולוגיה שהפליה עשרות אלפי פלסטינים ודנה אותם ואת הסובבים אותם למוות, משפחות שלמות נמחו כך לחלוטין מן העולם. מדיניות הפעלת הכוח הישראלית הובילה להשמדה שיטתית של תשתיות שהיו חיוניות לחיים אזרחים בעזה - בתי חולים, בתי ספר, מסגדים ושכונות שלמות אינם עוד. מומחים מזהירים מפני האסון ההומניטרי המתחולל בעקבות ההרעבה ומניעת הסיוע החיוני עבור אוכלוסיית עזה. ייתכן כי עשרות אלפי תושבים נוספים ימותו בשל רעב ומחלות.⁹¹ מספר לא מבוטל של ארגונים ומדינות הצביעו על האפשרות הממשית כי ישראל מבצעת פשעי מלחמה ומפירה באופן חמור את דיני הלחימה בעזה. בעת כתיבת שורות אלו מתנהל בבית הדין הבינלאומי לצדק שבהאג משפט נגד ישראל בחשד לרצח עם. התובע הראשי של בית הדין הפלילי הבינלאומי ביקש להוציא צוו מעצר נגד ראש הממשלה ושר הביטחון בישראל בחשד לביצוע פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות.

על פניו לא ניתן לדעת בוודאות כיצד מנגנוני אכיפת החוק הישראליים יתמודדו עם חשדות חמורים כל כך להפרת הדין הבינלאומי בסדר גודל שכזה. עם זאת, אל מול היקף החשדות העצום ובהסתמך על ניסיון העבר, ספק רב אם לישראל יש את היכולת לחקור באופן עצמאי והוגן חשדות להפרת הדין הבינלאומי במהלך "חרבות ברזל". מעקב אחר עבודת מערכת אכיפת החוק הצבאית בנוגע למבצעים צבאיים ואירועים משמעותיים שהתרחשו בעזה בעשור האחרון, מוביל למסקנה העגומה כי מערכת אכיפת החוק הישראלית הוכיחה כי היא איננה מעוניינת בחקירה ראויה של חשדות לביצוע פשעי מלחמה, בוודאי לא חקירה של החלטות כגון מדיניות ניהול האש שלה.

ואכן, על השאלה כיצד ישראל תחקור חשדות לביצועם של פשעי מלחמה במהלך המלחמה בעזה מעיבה העובדה כי מערכת אכיפת החוק נמנעת מחקירה והעמדה לדין של מדינאים ומפקדים בכירים אשר התוו את מדיניות הפעלת הכוח הישראלית. מי שאחראים באופן ישיר לאישור השימוש בתחמושת כבדה בשכונות מגורים צפופות, שהתירו נזק אגבי גבוה כל כך שקיים חשד כבד שאיננו מידתי בעת מתקפה, שקיימות אינדיקציות שמנעו הכנסת סיוע הומניטרי חיוני ושיש האשמה שהגדירו אזורים ברצועה כמרחבי השמדה. אם אכן הותוותה מדיניות הרסנית כזו, מקבלי החלטות בממשלה ובצבא ככל הנראה ישארו פטורים מאחריות פלילית למעשיהם ולמעשי פקודיהם. היועצת המשפטית לממשלה והפרקליטות הצבאית, האמונות על חקירת חשדות להפרת הדין הבינלאומי, הן שאישורן ומאשרות את מדיניות המצור, מדיניות השימוש באש שהוביל להרג המוני ואת מאפייני התקיפות שהובילו להרג בלתי מידתי של אזרחים פלסטינים והעלו את החשד שהן עולות לכדי פשעי מלחמה. הייעוץ המשפטי ככל הנראה היה מעורב בתהליך האישור של הפצצת בתים, שכונות ובתי חולים. מבחינה זו, היועצת המשפטית לממשלה והפרקליטה הראשית, העומדות בראש מערכות אכיפת החוק האזרחית והצבאית בהתאמה, נמצאות בניגוד עניינים אינהרנטי באשר לשאלת חקירה והעמדה לדין של האחראים למדיניות ולמעשים המעלים חשדות להפרת הדין הבינלאומי. בית הדין הגבוה לצדק בישראל אשר אמור לפקח על מנגנוני אכיפת החוק, פעל עד כה בשירות תרבות החסינות שהתפתחה בצבא ובישראל וגיבה החלטות של מערכת אכיפת

91 נטע אחיטוב, "אטום על עזה? זה עלול להיות אפילו יותר חמור", **הארץ**, 27.3.2024.

החוק. במצב עיניים שכזה, מדינת ישראל לא תפעל לחקור כראוי את היקף החשדות לביצוע פשעי מלחמה כפי שעלו בעקבות המלחמה בעזה.

תוצאות עבודת מערכת אכיפת החוק בישראל בעשור האחרון מלמדות כי גם המקרים הנבחנו על ידי מערכת אכיפת החוק הצבאית אינם נחקרים כראוי. בסופו של יום, מנגנון הברור המטכ"לי שהינו הגוף המופקד על בחינה ראשונית של חשדות להפרת הדין הבינלאומי משמש בעיקר כמנגנון טיוח לעבירות חייילים. הנתונים מדברים בעד עצמם: ככל הידוע ליש דין, מתוך כלל התלונות שהועברו לצבא בנוגע לשלושה אירועים צבאיים משמעותיים בעזה, לפחות 664 תלונות הועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"לי. 542 (81.6%) מקרים נסגרו ללא פתיחה בחקירה פלילית. 41 מקרים בלבד (6%) הובילו לפתיחה בחקירה פלילית (19 חקירות סה"כ) לאחר בחינת המנגנון לתחקור מטכ"לי. נכון לכתבת שורות אלו, עבודת המנגנון לאורך כמעט עשור ביחס לשלושה אירועים צבאיים ברצועת עזה הסתכמה בחקירה אחת בלבד שהניבה כתב אישום, כך שרק 0.17% מסך המקרים שנבחנו על ידי המנגנון ותוצאתם ידועה (573) הובילו להעמדה לדין. הלכה למעשה, מאות אירועים שהעלו חשדות להפרת הדין הבינלאומי, שתי מתקפות צבאיות ומבצע דיכוי הפגנות הובילו להגשת שלושה כתבי אישום בלבד, שניים מהם נפתחו ללא התערבות המנגנון.

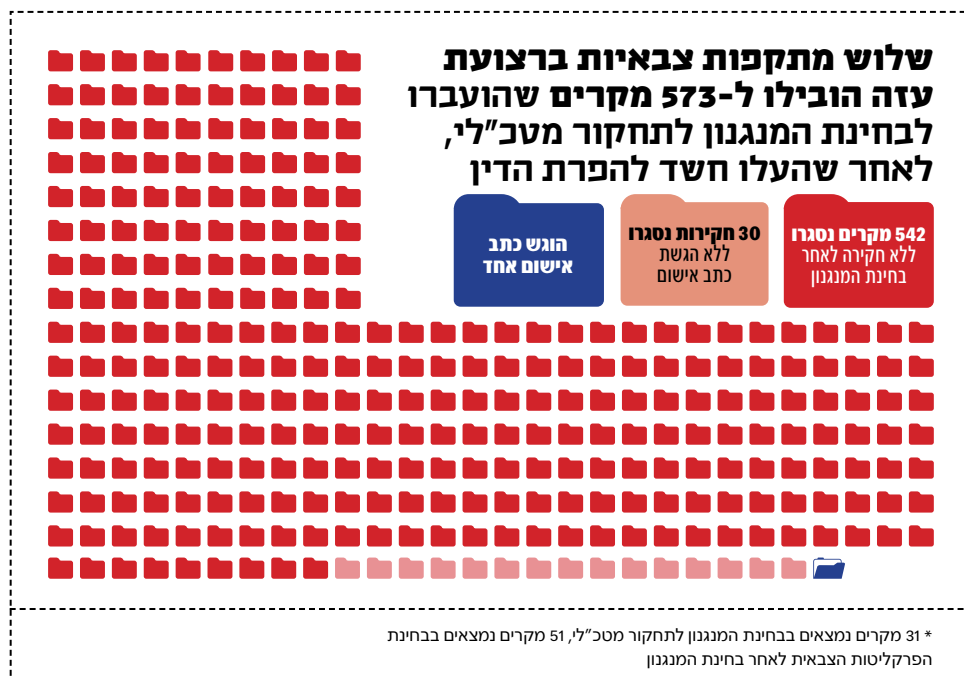
הנתונים המפורטים במחקר זה, והמגבלות של מנגנון הברור שתוארו לעיל, מעלים תהיות כבדות לגבי היכולת של מערכת אכיפת החוק הצבאית להתמודד עם חשדות לפשעי מלחמה במהלך המתקפה הנוכחית. עבודת המנגנון אליו מועברות מרבית התלונות בדבר חשד להפרת הדין הבינלאומי, מאופיינת בפרקי זמן ממושכים שלעיתים קרובות חורגים מכל מסגרות הזמנים שנקבעו על ידי הצבא עצמו. כך למשל, מספר אירועים שהועברו לבחינת המנגנון ב-2014 עוד נבחנו על ידו בשנת 2022. זאת כאשר כאמור המנגנון אמור לבצע הערכה עובדתית מהירה בת מספר שבועות בודדים בטרם החלטת הפרקליטות הצבאית אם לפתוח בחקירה או לא. החריגה הקיצונית כל כך בזמנים מעידה כי האינטרס הישראלי הוא משיכת רגליים והימנעות מחקירה אמיתית ויעילה של אירועים שהעלו חשדות לביצועם של פשעי מלחמה.

בנוסף, כאמור, המנגנון אינו משמש כלי בלעדי לבחינת חשדות לפשעי מלחמה אלא הוא משמש את הצבא גם כאמצעי לשיפור היכולת המבצעית. תפקידו הכפול של המנגנון בהכרח פוגם ביכולתו לקיים בחינה ראויה של אירועים המעלים חשד להפרת הדין, דבר המטיל ספק ביכולתו לבחון כראוי את אלפי האירועים שיובאו בפניו בחודשים הקרובים. לבסוף, עבודת המנגנון כמו גם תהליך קבלת ההחלטה אם להמליץ על סגירת התיק חסויים, אינם עומדים לביקורת ציבורית ואינם יכולים לשמש חקירה עתידית. כך, שחקירה שתיפתח לאחר שהאירוע נבחן על ידי המנגנון, תאלץ לאסוף עדויות, ראיות והוכחות מחדש לאחר שכבר נאספו על ידי צוות המנגנון.

מעקב יש דין אחר עבודת מערכת אכיפת החוק הישראלית ובפרט עבודת המנגנון לתחקור מטכ"לי מלמד כי חשדות לביצועם של פשעי מלחמה נענים כך על ידי ישראל:

- **הימנעות מחקירה של מקבלי החלטות וקובעי מדיניות** בכירים בממשלה, בצבא ובפרקליטות אשר אחראים על התווית מדיניות הפעלת הכוח אינם עומדים לביקורת כלל על ידי מערכת אכיפת החוק
- **הימנעות מבדיקה ראויה ואפקטיבית** המנגנון מושך זמן יקר ורוב מוחלט של התיקים שנבחנו על ידו נסגרים ללא החלטה על פתיחה בחקירה פלילית

- **מתן חסינות כמעט מוחלטת למפקדים ולחיילים הפוגעים בפלסטינים** מספר אפסי של כתבי אישום ביחס למספר התלונות בנוגע לעבירות חיילים ומפקדים, במקרים הנדירים של הרשעה, ניתנים עונשים מקלים ואף מגוחכים ביחס לחומרת העבירה

מערכת אכיפת החוק הצבאית מעולם לא התמודדה עם אירוע בסדר גודל של המלחמה הנוכחית בעזה ומספר גדול כל כך של חשדות בדבר הפרת הדין הבינלאומי. לכאורה, יהיה על מנגנוני אכיפת החוק לבחון עתה אלפי אירועים שהתרחשו בחודשים האחרונים והעלו חשד להפרת הדין הבינלאומי. לאור ניתוח פעילות מערכת אכיפת החוק במבצעים קודמים, ספק רב אם יש לישראל את היכולת או את הרצון לקיים חקירות רציניות ואפקטיביות ביחס לחשדות להפרת דיני הלחימה במהלך מלחמת "חרבות ברזל". זאת, למרות מאמצי לטעון כי מנגנוני אכיפת החוק הישראליים ערוכים ומוכנים לבחון עתה באופן אפקטיבי טענות בדבר הפרת הדין הבינלאומי.

מסמך זה מצטרף לדוחות קודמים של יש דין המצביעים על כישלונה המתמשך של מערכת אכיפת החוק הצבאית בקשר לחשדות על עבירות של כוחות הביטחון ביחס לפלסטינים. הנתונים שהוצגו פה מעלים חשד כבד שלמעשה תפקידה המרכזי של מערכת אכיפת החוק הצבאית ובפרט של מנגנון הבירור המטכ"לי היא שימור מראית עין של מערכת מתפקדת לצורך התחמקות מחקירה ראויה של חשדות לפשעי מלחמה. אותה מראית העין משמשת את ישראל כדי לטעון נגד התערבותם של מנגנוני משפט בינלאומיים וכדי להדוף ביקורת חיצונית.

קצרה היריעה מתיאור עומק האסון שבו שרויים תושבי עזה. רעב ומחלות מאיימים כעת לפגוע באלו ששרדו את המתקפות הצבאיות. כפי שהראנו מדיניות הלחימה ובתוכה מדיניות האש הישראלית חוסה זה שנים רבות הלכה למעשה תחת היעדר אחריותיות ובפועל מעניקה חסינות מפני העמדה לדין לחיילים ולמפקדים. מצב זה הותיר את תושבי עזה חסרי כל הגנה. חייהם הופקרו בשל המדיניות הפושעת שמפגינה ישראל כלפי חיי אדם, מדיניות שזכתה לגיבוי מערכת אכיפת החוק כולה שבין היתר אישרה מתקפות המעלות חשד סביר כי הן עומדות בניגוד גמור לדין הבינלאומי. ספק רב אם אותה המערכת שנכשלה כה עמוקות בעבר, יכולה לבחון כעת כראוי את החשדות הכבדים והנרחבים שיצרה מלחמת עזה הנוכחית.

על מדינת ישראל לפעול לעצור את הלחימה באופן מייד, לאפשר הכנסת סיוע חיוני לעזה כדי לתת מענה לאסון ההומניטרי חסר-התקדים המתחולל בה, לפעול לשיקום הרצועה ולאפשר חקירה ראויה של חשדות להפרת הדין שהתקיימו במהלך המלחמה. יש דין סבור כי חקירה חיצונית בלתי תלויה של חשדות להפרת הדין מצד ישראל, כולל של קובעי מדיניות ושל קצינים בכירים, הכרחית על מנת להפסיק את המשך אבדן חיי האדם הנמשך בחסות תרבות החסינות הישראלית האינהרנטית למערכת אכיפת החוק. חקירה כזו תוכל להגביר באופן משמעותי את ההגנה על זכויות האדם של פלסטינים וישראלים כאחד ולסייע בשיקום האזור.

נספח: פירוט נתונים

עבודת המנגנון לתחקור מטכ"לי

סה"כ	שומר החומות	צעדות השיבה	צוק איתן	
	נכון לאפריל 2023	נכון לאפריל 2024	נכון לספטמבר 2022	
664	84	250	330	מקרים שהועברו לבחינת המנגנון לתחקור מטכ"לי
573	37	220	316	תיקים שנסגרו בתוצאה ידועה
542	36	197	309	מקרים שנסגרו ללא פתיחה בחקירה פלילית לאחר שנבחנו על ידי המנגנון
31	7	20	4	מקרים שעדיין נמצאים בבחינת המנגנון (ככל הידוע ליש דין)
61	40	11	10	מקרים שעדיין נמצאים בבחינת הפרקליטות (ככל הידוע ליש דין)
41	1	33 (הובילו ל-11 חקירות)	7	מקרים שהועברו לחקירה פלילית לאחר בחינת המנגנון
30	0	23 (11 חקירות)	7	אירועים שהובילו לחקירה ונסגרו ללא העמדה לדין
1	1	0	0	תיקי חקירה שהולידו כתב אישום

מקרים שהובילו לפתיחה בחקירה ללא המלצת המנגנון

סה"כ	שומר החומות	צעדות השיבה	צוק איתן	
27	0	3	24	מקרים שהועברו לחקירה ללא המלצת המנגנון
23	0	לא ידוע	23	חקירות שנסגרו
2	0	1	1	חקירות שהובילו לכתבי אישום
25	0	1	24	תיקים שנסגרו בתוצאה ידועה

סך כל האירועים שהובילו לפתיחה בחקירה פלילית בעקבות מבצעים צבאיים בעזה 2014-2021

סה"כ	שומר החומות	צעדות השיבה	צוק איתן	
68	1	36 * ראו פירוט בעמוד 23	31	מקרים שהועברו לחקירה פלילית
41	0	11 חקירות ביחס ל-23 אירועים	30	חקירות פליליות שנסגרו
3	1	1	1	חקירות פליליות שהובילו לכתב אישום
598	37	221	340	תיקים שנסגרו בתוצאה ידועה, לאחר בחינת המנגנון או פתיחה בחקירה ללא המלצת המנגנון